

2022

þÿ — ¼ · Ä Á ì Ä · Ä ± Å À ì Ä ¿ À Á - ã ¼ ±
þÿ µ Å ± ³ ³ µ » ¹ ⁰ Î ½ ´ ¹ · ³ ® ã µ É ½

þÿ ï ¬ À Ä · ‘ . , ” - ã À ¿ ¹ ½ ±

þÿ Á ì ³ Á ± ¼ ¼ ± ~ µ ¿ » ¿ ³ ¹ ⁰ Î ½ £ À ¿ Å ´ Î ½, £ Ç ¿ » ® • À ¹ ã Ä · ¼ Î ½ ¥ ³ µ ¬ ± Å, ± ½ µ À ¹ ã Ä ® ¼ ¹

<http://hdl.handle.net/11728/12252>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΩΝ
ΔΙΗΓΗΣΕΩΝ**

(Ερμηνευτική προσέγγιση)

Φοιτήτρια:

Δέσποινα Α. Ράπτη (Α.Μ. 1204904135)

Επιβλέπουσα: **Δρ. Ελένη Κασσελούρη – Χατζηβασιλειάδη**

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: **Καθηγητής Γεώργιος Μαρτζέλος
και Δρ. Αφροδίτη Κουτρομπέλη**

Πάφος 2022

**Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΩΝ
ΔΙΗΓΗΣΕΩΝ**
(Ερμηνευτική προσέγγιση)

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Ράπτη Δέσποινα, 2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις

δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων

του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Ονοματεπώνυμο Φοιτήτριας: Ράπτη Δέσποινα

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: «Η μητρότητα υπό το πρίσμα των ευαγγελικών διηγήσεων»

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής. Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτη επιβλέπουσα: Ελένη Κασσελούρη, ΣΕΠ Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής:

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Καθηγητής Γεώργιος Μαρζτέλος, Διευθυντής Μ.Π.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ. Αφροδίτη Κουτρομπέλη, Ε.ΔΙ.Π. Νεάπολις Πάφου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Δέσποινα Ράπτη γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο: «Η μητρότητα υπό το πρίσμα των ευαγγελικών διηγήσεων», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα,

Δέσποινα Ράπτη

στην Ανδριάννα μου

Η Θεοτόκος, η Ελισάβετ και η Σαλώμη μετά των Υιών αυτών.

[\(https://megalipanagiathivon.gr/2022/01/17/%ce%bc%ce%b9%ce%b1-%cf%83%cf%80%ce%b1%ce%bd%ce%b9%ce%b1-%ce%b5%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%bd%ce%b1-%ce%bf%ce%b9-%cf%84%cf%81%ce%b5%ce%b9%cf%83-%ce%b1%ce%b3%ce%b9%ce%b5%cf%83-%ce%bc%ce%b1%ce%bd%ce%bf/](https://megalipanagiathivon.gr/2022/01/17/%ce%bc%ce%b9%ce%b1-%cf%83%cf%80%ce%b1%ce%bd%ce%b9%ce%b1-%ce%b5%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%bd%ce%b1-%ce%bf%ce%b9-%cf%84%cf%81%ce%b5%ce%b9%cf%83-%ce%b1%ce%b3%ce%b9%ce%b5%cf%83-%ce%bc%ce%b1%ce%bd%ce%bf/)
ανάκτηση 13/1/2022)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πολλά έχουν γραφτεί για το θέμα της μητρότητας και τις πολλές προεκτάσεις του παγκοσμίως. Απειρες σελίδες είναι αφιερωμένες από τα αρχαία ήδη χρόνια στο πρόσωπο της μητέρας. Η τέχνη του λόγου διά της λογοτεχνίας και της ποίησης, η θρησκεία διά της αναγωγής του μητρικού ιδεώδους σε ιερό στοιχείο, επιστήμες όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ιστορία, η νομική κ.ά. αλλά και η ίδια η τέχνη βρίθουν κειμένων, αναφορών και απεικονίσεων σχετικών προς την μητρότητα. Εστιάζοντας στη θεολογική επιστήμη, παρατηρούμε ότι το μητρικό στοιχείο ήταν παρόν στην λατρευτική ζωή σχεδόν όλων των θρησκειών κάθε εποχής. Το αρχέγονο ένστικτο της μητρικής ανάγκης, περιβεβλημένο με θρησκευτική ιερότητα, συναντάται σε όλους τους πολιτισμούς. Ο Χριστιανισμός όχι μόνο δεν αποτελεί εξαίρεση, αλλά κυριολεκτικά περιστρέφεται γύρω από το ζήτημα της μητρότητας, καθώς αυτή αποτελεί το επίκεντρο του λεγομένου «σχεδίου της θείας Οικονομίας». Κατά τη χριστιανική θεώρηση η σωτηρία του ανθρώπου επιτυγχάνεται με την ενανθρώπιση του Θεού, ο Οποίος γεννιέται σαν άνθρωπος από μια γυναίκα, αναδεικνύοντας έτσι αφενός την σημασία της μητρότητας, αφετέρου δε, τον ρόλο του γυναικείου φύλου στην σωτηρία του όλου ανθρώπου.

Η μητρότητα είναι μία από τις πολλές διακονίες της γυναίκας στην εκκλησιαστική ζωή και στην κοινωνία γενικότερα. Όχι όμως η μόνη. Η αντίληψη αυτή είναι αποτέλεσμα της ανόδου της θέσης της γυναίκας στη χριστιανική κοινωνία, καθώς προ αυτής και εξώ από αυτήν, η μητρότητα φάνταζε ως η μόνη οδός καταξίωσής της. Πλέον διά του ιερού Προσώπου της Παναγίας το γυναικείο φύλο αποκαθίσταται και τιμάται. Πλέον στην Εκκλησία η γυναίκα μπορεί να προσφέρει στην κοινωνία από πολλές θέσεις, ανάλογα προς τα προσωπικά της χαρίσματα. Η παρθενία – αφιέρωση, η φιλανθρωπία, ο έντιμος γάμος, η κατά Θεόν ανατροφή των παιδιών, η ιεραποστολή, είναι μόνο μερικοί δρόμοι προσφοράς που οδηγούν στην τελειότητα. Ο ίδιος ο Ιησούς δεν απέρριψε την ταπεινή διάθεση για προσφορά των γυναικών της εποχής Του αλλά δέχθηκε κάποιες ως μαθήτριές Του και τίμησε την αγάπη τους προς το Πρόσωπό Του κάνοντάς τες κήρυκες της Αναστάσεώς Του. Άλλες τις ευεργέτησε με θαυμαστές θεραπείες και σε άλλες έδωσε την ευκαιρία για αλλαγή ζωής. Μέσα από τις Ευαγγελικές διηγήσεις λοιπόν προβάλλεται η τιμή προς τη γυναίκα, ενώ η ζωή της Εκκλησίας την εφάρμοσε ποικιλοτρόπως, π.χ. αποδίδοντας την ύψιστη θέση μεταξύ των μελών της στη Θεοτόκο.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία περιδιάβαση στα Ευαγγέλια, όπου εντοπίζονται οι αναφορές των συγγραφέων σε μητέρες και εξάγονται συμπεράσματα. Αυτό καθ'εαυτό το θέμα της εργασίας φάνηκε ενδιαφέρον και οικείο σε μένα, καθώς τυγχάνω μητέρα μίας κόρης, ενώ πολλάκις μου δημιούργησε έντονο πνευματικό προβληματισμό. Η ανάθεση του συγκεκριμένου θέματος οφείλεται στην δρ. κ. Ελένη

Κασσελούρη – Χατζηβασιλειάδη, την οποία και ευχαριστώ θερμά για την πολλαπλή και αμέριστη βοήθειά της στην ολοκλήρωση της μελέτης.

15 Ιανουαρίου 2022

(μνήμη Αγ. Ιωάννου του Καλυβίτου)

Δέσποινα Ανδρ. Ράπτη

Η Παναγία και ο Χριστός-Βρέφος. Κατακόμβες της Αγίας Πρίσκιλλας (150 μ.Χ).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	6
Περιεχόμενα.....	8
Περίληψη.....	10
Abstract.....	11
Συντομογραφίες.....	12
Εισαγωγή	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΙΟΥΔΑΪΣΜΟ

1. Η γυναίκα ως μητέρα στον αρχαίο κόσμο..... 16
2. Η γυναίκα ως μητέρα στην προχριστιανική ιουδαϊκή κοινωνία..... 18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ

1. Η Μητρότητα της Θεοτόκου.....20
2. Η εκ Πνεύματος Αγίου σύλληψη του Ιησού..... 22
3. Η Γέννηση του Ιησού..... 24
4. Η Υπαπαντή..... 26
5. Ο δωδεκαετής Ιησούς..... 27
6. Ο εν Κανά γάμος..... 28
7. Η παρουσία της Θεοτόκου κατά την Σταύρωση του Χριστού..... 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΜΗΤΡΙΚΗ-ΓΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ.

1. Οι μητέρες των νεκρών βρεφών στη Βηθλεέμ..... 31
2. Ελισάβετ, η μητέρα του Προδρόμου.....32
3. Ο υιός της χήρας εν Ναΐν.....34

4. Η ανάσταση της κόρης του Ιαείρου.....	36
5. Η περίπτωση της μητρός των υιών του Ζεβεδαίου.....	37
6. Ηρωδιάδα και Σαλώμη.....	38
7. Η περίπτωση της Συροφονίκισσας.....	40
8. Η πνευματική εν Χριστώ συγγένεια ανώτερη της σαρκικής.....	41
9. Οριοθέτηση σαρκικών και πνευματικών σχέσεων – Ενδοοικογενειακές διαμάχες.....	43
10. Ο Ιησούς και τα παιδιά.....	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

1. Παραδείγματα Μητρότητας στην Παράδοση.....	47
2. Οι σύγχρονες περί μητρότητας προκλήσεις και η ορθόδοξη θεολογία.....	50
Συμπεράσματα.....	53
Βιβλιογραφία.....	55

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρουσία της γυναίκας στην Εκκλησιαστική ζωή και η διακονία της υπήρξε ανέκαθεν σημαντική και επεκτείνεται σε πολλούς τομείς. Στην αρχαία Εκκλησία μάλιστα το γυναικείο φύλο είχε αναλάβει περισσότερες αρμοδιότητες, κάτι που συν τω χρόνω ατόνησε για πολλούς λόγους (π.χ. καταχρήσεις αιρέσεων). Το Μυστήριο της Ενανθρωπήσεως του Θεού Λόγου όμως προβάλλει την ύψιστη διακονία του γυναικείου φύλου στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας, τ.έ. την μητρότητα, που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους ρόλους της γυναίκας, οι καρποί του οποίου φάνηκαν περίτρανα στην πορεία της χριστιανικής ιστορίας. Δεν είναι τυχαία η θέση που κατέχει στην εκκλησιαστική συνείδηση το Πρόσωπο της Παρθένου Μαρίας, η οποία συνδυάζοντας την αγνότητα με την μητρότητα αποτελεί το τέλει πρότυπο κάθε πιστού, αναλόγως προς την επιλογή του όσον αφορά την προσωπική του ζωή.

Αναφερόμενοι στην έννοια της «μητρότητας» δεν περιοριζόμαστε μονάχα στη φυσική διαδικασία του τοκετού, αλλά εστιάζουμε κυρίως στην ανατροφή των παιδιών και στην ηθική διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, την οποία η μητέρα επηρεάζει καθοριστικά. Αν και η μητρότητα εξ ορισμού αποτελεί θετική έννοια, αναρωτιόμαστε: Είναι πάντα θετική η εικόνα της; Μήπως υπάρχουν και μελανές εκφράσεις της μητρικής ιδιότητας; Ποια είναι η ευθύνη της μητέρας στην ηθική διάπλαση του παιδιού; Υπάρχουν περιπτώσεις που η μητρική ιδιότητα μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά στην πνευματική πρόοδο του παιδιού;

Στην Καινή Διαθήκη (και δη στα Ευαγγέλια που μας αφορούν) συναντούμε αρκετές έμμεσες και άμεσες αναφορές στην μητρότητα, είτε μέσω προσώπων, είτε μέσω διδασκαλιών και νουθετήσεων. Από αυτές τις αναφορές καταλήγουμε σε ηθικά συμπεράσματα για τη θεώρησή της στη χριστιανική σκέψη, διαχωρίζοντας τα παραδείγματα προς μίμηση από τα παραδείγματα προς αποφυγή. Ευελπιστούμε ότι η παρούσα μελέτη θα βάλει ένα μικρό λιθαράκι στην ερμηνευτική προσπάθεια ευαγγελικών διηγήσεων, κάποιες από τις οποίες κρύβουν λεπτομέρειες που συχνά περνούν απαρατήρητες.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Μητρότητα, μητέρα, Θεοτόκος, γέννηση, ανατροφή, πνευματική πρόοδος.

ABSTRACT

The presence of women in Church Life, as well as their ministry, has always been important and extends to many areas. In Ancient Church, in fact, women used to take on more responsibilities, something that waned over time due to various reasons (e.g. abuses of heresies). The Mystery of the Incarnation of the Word of God, however, highlights the supreme ministry of women in the plan of the Divine Economy, namely motherhood, which is one of the most important roles of a woman, the harvest of which has been clearly seen in the course of Christian history. It is no coincidence that the Person of the Virgin Mary holds a place in ecclesiastical consciousness, which, combining purity with motherhood, is the perfect model for every believer, depending on their choice regarding their personal lives.

Referring to the concept of motherhood, we do not limit our research only to the natural process of childbirth, but we focus mainly on the upbringing of children and the moral shaping of their personality, which their mother decisively influences. Although motherhood is by definition a positive concept, we wonder: Is its image always positive? Are there any black spots of motherhood? What is the mother's responsibility in the moral development of a child? Are there cases where motherhood can act as a deterrent to a child's spiritual progress?

In the New Testament (and especially in the Gospels that concern us) we find many indirect as well as direct references to motherhood, either personal ones or through teachings and admonitions. From these references we come to conclusions about how motherhood is regarded in Christian thought, separating the examples to be imitated from the examples to be avoided. We hope that the present study will make a modest contribution to the effort to interpret evangelical narratives, some of which conceal details that often go unnoticed.

KEYWORDS: Motherhood, mother, mother of God, birth, upbringing, spiritual progress.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Α.Π.	: Άπαντα Αγίων Πατέρων, εκδ. "Ωφέλιμου Βιβλίου", Αθήνα, 1973-1979.
Α΄ Βασ.	: Α΄ Βασιλειών
Α.Π.Θ.	: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Αποκ.	: Αποκάλυψη του Ιωάννου
Α΄ Τιμ.	: Α΄ προς Τιμόθεον Επιστολή
Β΄ Τιμ.	: Β΄ προς Τιμόθεον Επιστολή
Γαλ.	: προς Γαλάτας Επιστολή
Γεν.	: Γένεσις
Εφεσ.	: προς Εφεσίους Επιστολή
Ησ.	: Ησαΐας
Ιω.	: κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον
Λκ.	: κατά Λουκάν Ευαγγέλιον
Μρκ.	: κατά Μάρκον Ευαγγέλιον
Μτθ.	: κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον
Ρωμ.	: προς Ρωμαίους Επιστολή
σελ.	: σελίδα
στ.	: στήλη
τ.έ.	: τουτέστι
P.G.	:Patrologia Graeca, ed. J. P. Migne, Paris 1857-1912.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το χάρισμα της μητρότητας πρωτοπαρουσιάζεται στην Παλαιά Διαθήκη ως θεία ευλογία προς τον άνθρωπο¹. Το μεγαλείο του χαρίσματος αυτού δεν αναιρέθηκε ακόμα και μετά την πτώση του ανθρώπου, καθώς αν και μία από τις συνέπειές της ήταν η μετά θλίψεως γέννηση-ανατροφή των τέκνων², εν τούτοις ο ίδιος ο Θεός το χρησιμοποιεί για να δώσει ελπίδα στον πεπτωκότα άνθρωπο με την υπόσχεση της λύτρωσης διά του λεγόμενου «Πρωτευαγγελίου»: «...και ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν»³. Επιπροσθέτως, η ίδια ευλογία της μητρότητας επαναλαμβάνεται από το Θεό προς το Νώε⁴, καθιστώντας την ενεργή, παρόλη την πτώση του ανθρώπου, αλλά και προς άλλες προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης. Δεν είναι δυνατόν να μην μνημονεύσουμε την υπόσχεση του Θεού προς τον Αβραάμ περί δημιουργίας σπουδαίου έθνους από τη γενιά του, αυτήν καθ' εαυτήν δηλ. την πρώτη Διαθήκη, η οποία συνδέεται άμεσα με την μητρότητα και μάλιστα με τη θαυματουργική της έκφανση διά της στείρας Σάρρας⁵.

Η απόλυτη διακονία του γυναικείου φύλου στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας όμως εκφράστηκε διά της θείας μητρότητας της Θεοτόκου⁶. Με την Ενσάρκωση του Λόγου και την Γέννησή Του ως ανθρώπου, το χάρισμα της μητρότητας λαμβάνει την πλήρη δόξα και υπόστασή του και ανυψώνεται, υπηρετώντας στον μέγιστο βαθμό την σωτηρία του ανθρώπου.⁷ Ο Θεός γίνεται άνθρωπος διά της εκ Παρθένου συλλήψεως και Γεννήσεώς Του, δίνοντας στον άνθρωπο τη δυνατότητα να γίνει κατά χάριν «Θεός». Το γεγονός της Ενανθρωπήσεως είναι τόσο σημαντικό, που χωρίζει την ανθρώπινη ιστορία στο «πριν» και το «μετά» από αυτό. Δημιουργεί δηλ. μία νέα εποχή. Στην Παλαιά Διαθήκη προφητεύεται, η Καινή Διαθήκη τη διηγείται και η εκκλησιαστική γραμματεία και υμνογραφία βρίθουν συγγραμμάτων και ύμνων

¹ Γεν. 1,28: «καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν...». Αγουρίδη Σάββα, Μύθος-Ιστορία-Θεολογία. Ανάλυση περικοπών από τα κεφ. 1-11 της Γενέσεως, Αθήνα 1988, σελ. 21-35. Επίσης βλ. Γαλάνη Τιμολέων, «Ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς...προβληματισμοὶ πάνω σε μια σύγχρονη μετάφραση», στο Πινάκουλας Χρ. (επιμ.), Η Γυναίκα στη Βίβλο, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα, 2020, σελ. 106-125.

² Γεν. 3,16: «...ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα...». Αγουρίδη Σάββα, οπ.π., σελ. 63-73.

³ Γεν. 3,15.

⁴ Γεν. 9,1: «Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεός τὸν Νῶε καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς».

⁵ Γεν. 12, 1-4 καὶ 15,18.

⁶ Ware Κάλλιστου, Μητροπολίτης Διοκλείας, *Το ἔσχατο Μυστήριον. Κείμενα για την Υπεραγία Θεοτόκο*, Εκδόσεις Εν πλω, Αθήνα, 2016

⁷ Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η Ορθόδοξη ερμηνεία της Αγίας Γραφής είναι παραδοσιακή ή σύγχρονη; Με αναφορά στο θέμα της κοινωνίας ανδρός και γυναικός», *Καθ' Οδόν* 4 (1993) 91-99.

σχετικών με την μητρότητα της Θεοτόκου, αποδεικνύοντας έτσι την μέγιστη σημασία της για την σωτηρία του ανθρώπινου γένους⁸.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι τόσο η Παλαιά, όσο και η Καινή Διαθήκη όχι μόνον περιστρέφονται γύρω από το γεγονός της μητρότητας αλλά την καθιστούν μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους για την εξέλιξη του σχεδίου της σωτηρίας του ανθρώπου. Επιπροσθέτως σε προσωπικό επίπεδο, η μητρότητα-τεκνογονία (ή κατά τον Αγ. Νικόδημο τον Αγιορείτη, η τεκνοτροφία)⁹, μπορούν υπό προϋποθέσεις να γίνουν αίτιο σωτηρίας για τους πιστούς κατά τον Παύλο¹⁰. Γι' αυτό και η Εκκλησία εύχεται υπέρ της μητρότητας στην ακολουθία του Γάμου, μνημονεύοντας πολλά αγιογραφικά ζεύγη ιδίως της Παλαιάς Διαθήκης και θεωρώντας αυτήν άνωθεν ευλογία¹¹.

Η έννοια της μητρότητας διέπει ολόκληρη την εκκλησιαστική ζωή, καθώς αυτή καθ' εαυτή η Εκκλησία αποτελεί «πνευματική μητέρα» των πιστών. Με τη βάπτισή του ο πιστός καθίσταται «τέκνο» της Εκκλησίας, στην αγκάλη τη οποίας αναθρέφεται πνευματικά.

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία είναι η ιστορικοκριτική με τη σύμπραξη της πατερικής ερμηνευτικής και θα μας οδηγήσει σε γενικότερα θεολογικά συμπεράσματα. Θα επιχειρηθεί ανάλυση κάθε ευαγγελικής περίπτωσης όπου συναντούμε οποιαδήποτε μητρική παρουσία και με τη βοήθεια της πατερικής Γραμματείας, θα προσεγγίσουμε ερμηνευτικά υπό το βλέμμα των Πατέρων κάθε μία ξεχωριστά.

Η ανά χείρας μελέτη διαιρείται σε τρία Κεφάλαια. Στο πρώτο, γίνεται μία ιστορική αναδρομή στους προχριστιανικούς χρόνους, όπου βλέπουμε τη θέση της γυναίκας ως μητέρας αφενός στην ιουδαϊκή κοινωνία, αφετέρου δε, στην ευρύτερη

⁸ Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, «Μαρία, η Θεοτόκος και η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία και το σύγχρονο κόσμο», στο Αθανασοπούλου-Κυπρίου Σ. & Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη, *Εκεί Συμβαίνο. Έμφυλα Θεολογικά Δοκίμια*, εκδ. Αρμός, Αθήνα, 2012, σελ. 51-58. Επίσης βλ. Παν. Νέλλας, «Η Μητέρα του Θεού και ο Θεοκεντρικός Ανθρωπισμός», Ανάτυπο από το περιοδικό «Γρηγόριος Παλαμάς», 86/1973. Γιούλτση, Ευτυχία, *Η Παναγία Πρότυπο Πνευματικής Τελειώσεως*, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2001. Κουνάβη, Γ., *Παναγία και Εκκλησία κατά τους αγίους Πατέρες*, Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού, Αθήνα, 1986. Ματσούκα, Ν. «Η Εύα της θεολογίας και η γυναίκα της ιστορίας», *Σύναξη* 36,1990, σελ. 5-16. Ευδοκίμοφ Παύλου, *Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2010, ιδιαίτερα σελ. 307-327. Elisabeth Behr-Sigel, «Μαρία, Θεομήτωρ» στο της ίδιας, *Το λειτούργημα της Γυναίκας στην εκκλησία*, (μετφρ. Καίτη Χιωτέλη), εκδ. Γραφείον Καλού Τύπου, Αθήνα, χ.χ. σελ. 199-229.

⁹ Βλ. Αγ. Νικοδήμου Αγιορείτου, *Ερμηνεία εις τας ΙΔ' Επιστολάς του Αποστόλου Παύλου*, τόμ. Γ', εκδ. «Άγιος Νικόδημος», σελ. 109-110.

¹⁰ *Α' Τιμ. 2,15*: «...σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῶ μετὰ σωφροσύνης».

¹¹ Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ε., «Γυναίκα, Γάμος, γονιμότητα. Η μαρτυρία της Καινής Διαθήκης σε συνάρτηση με αντιλήψεις και στερεότυπα του Ιουδαϊσμού», *Σύναξη* 142 (2017) 5-14.

αρχαιότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο (που αποτελεί και την «καρδιά» της μελέτης) γίνεται καταγραφή και εκτενής αναφορά σε κάθε περιγραφόμενο περιστατικό που σχετίζεται με το δίδυμο μητέρα- παιδί που συναντούμε στους τέσσερις Ευαγγελιστές και με τη βοήθεια της Πατερικής Γραμματείας προσπαθούμε να εμβαθύνουμε σε κάθε μια ξεχωριστά, ώστε να αντλήσουμε ερμηνευτικά συμπεράσματα. Ευνόητο είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος του δευτέρου κεφαλαίου καταλαμβάνουν διηγήσεις που αφορούν το Πρόσωπο της Θεοτόκου, καθώς είναι η πιο έντονη και σημαντική μητρική παρουσία μέσα στα Ευαγγέλια. Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο ρίχνουμε μία ματιά στην μετευαγγελική εποχή και διερευνούμε κατά πόσον επηρέασε η χριστιανική διδασκαλία τη θέση της γυναίκας ως μητέρας αλλά και κατά πόσον η ίδια η γυναίκα-μητέρα βοήθησε στην πνευματική εξέλιξη των χριστιανικών κοινοτήτων και της εκκλησιαστικής συνείδησης γενικότερα. Η μελέτη μας ολοκληρώνεται με μία ηθική προσέγγιση του θέματος, βάσει της οποίας εξετάζουμε (με ιστορικά παραδείγματα) κατά πόσο και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί το χάρισμα της μητρότητας να συντελέσει στην πνευματική ανύψωση τόσο της μητέρας όσο και του παιδιού ή αντίθετα να αποτελέσει εμπόδιο, χάνοντας έτσι τον αρχικό σκοπό της «συνδημιουργίας». Τέλος, παρουσιάζουμε τα συμπεράσματά μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΙΟΥΔΑΪΣΜΟ

1. Η γυναίκα ως μητέρα στον αρχαίο κόσμο.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι αρχαίοι Έλληνες αντιμετώπιζαν τη γυναίκα είτε ως μέσο αναπαραγωγής, είτε ως σκεύος ηδονής. Η τεκνογονία προβάλλεται ως μοναδικός σκοπός του γάμου στην αρχαία Ελλάδα, ιδιαίτερα στην κλασική Αθήνα, γι' αυτό και ήταν δικαιολογημένη η διάλυσή του εφόσον δεν είχαν προκύψει τέκνα εξ αυτού. Στην Σπάρτη μάλιστα δίνονταν τόσο μεγάλη έμφαση στην ανάγκη τεκνογονίας προς ενίσχυση της πόλης, ώστε η πατρότητα των γενομένων παιδιών να έρχεται σε δεύτερη μοίρα (πολυανδρία), ενώ φροντίζονταν ιδιαίτερα η διατροφή και η άθληση των μικρών κοριτσιών, παράλληλα με εκείνη των αγοριών, πάντα με σκοπό τις υγιείς μελλοντικές τεκνοποιήσεις¹². Αυτός ήταν και ο λόγος που οι Αθηναίοι κατηγορούσαν τα ήθη των Σπαρτιατών, ενώ την αναφερθείσα ελευθερία θεωρούσαν ως υπαίτια της πτώσης της πόλης ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης¹³. Η ύπαρξη τέκνων ήταν τόσο σημαντική στην αρχαία Αθήνα, ώστε σε περίπτωση απουσίας αρσενικού απογόνου, μπορούσε να υπάρξει διαζύγιο, προκειμένου να διεκδικήσει τη γυναίκα κάποιος συγγενής, βάσει του θεσμού της «επίκληρου κόρης»¹⁴, καθώς χωρίς γιο, η πατρική περιουσία-προίκα της κοπέλας θα χάνονταν, αφού δεν περιέρχονταν στον σύζυγο αλλά μόνο στον αρσενικό απόγονο. Επιβάλλονταν λοιπόν η γέννηση γιου έστω και με τη συνάφεια με στενό συγγενή προς εξασφάλιση της πατρικής περιουσίας.

Η δυνατότητα της γυναίκας να συνεχίζει και να εξασφαλίζει την ύπαρξη της γενιάς αλλά και της πόλης διά της γέννησης νέων μελών, ήταν η ιδεολογική βάση ορισμένων μητριαρχικών κοινωνιών ή αντίθετα, αποτέλεσε την αιτία ώστε η γυναίκα να προβάλλεται ως κτήμα του άνδρα, του οποίου θα συνέχιζε τη γενεά. Η μητρική ιδιότητα ήταν σεβαστή στην αρχαία Ελλάδα (εξ ου και οι πολλές και βασικές γυναικείες μητρικές θεότητες στον Μινωικό κυρίως και δευτερευόντως στον Κυκλαδικό και τον Μυκηναϊκό κόσμο), κάτι που συνεχίστηκε στην Ρωμαϊκή εποχή, όπου οι γυναικείες θεότητες ως μητρικές φιγούρες ήταν ιερές. Η Γαία ως μητέρα θεά των όλων είχε κεντρική θέση στην πρώιμη αρχαιότητα, εξελισσόμενη στην Ρέα που επίσης προβάλλεται λόγω της μητρικής της ιδιότητας, αυτή τη φορά όμως ως μητέρα

¹² Καρζής Θεόδωρος, *Η γυναίκα στην αρχαιότητα*, εκδ. Φιλιπότη, Αθήνα, 1997⁴, σελ. 152-153.

¹³ Βλ. Πουϊκλή Θ., *Η γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα*, (Μεταπτυχιακή εργασία), Θεσσαλονίκη, 2008, σελ.17-18.

¹⁴ Πρόκειται για θεσμό που αποδίδεται στον Σόλωνα και εφαρμόστηκε σε αρκετές ελληνικές πόλεις. Η κόρη που είτε ήταν άγαμη και δεν είχε αρσενικά αδέρφια, είτε ήταν έγγαμη αλλά άτεκνη, παντρεύονταν (μετά από διαζύγιο σε περίπτωση γάμου) τον πλησιέστερο συγγενή από τη γενιά του πατέρα της ώστε να γεννηθεί αγόρι που θα κληρονομούσε την πατρική περιουσία.

του «πατέρα των πάντων» Διός αλλά και των ανθρώπων. Οι μεταγενέστερες γυναικείες θεότητες εξακολουθούν να έχουν το χαρακτηριστικό της μητρότητας, αν και όχι στο σύνολό τους. Η Ήρα, η Δήμητρα και η Εστία αποτελούσαν τις μορφές που προστάτευαν την οικία και εκπροσωπούσαν τη γονιμότητα. Πολύ σεβαστή ήταν και η θεά Ειλείθια που προστάτευε τις επίτοκες γυναίκες. Δεν πρέπει να παραλείψουμε και την εξ ανατολών (Φρυγία) προερχόμενη Κυβέλη, που συχνά ταυτίζονταν με την Ρέα ως μητρική θεότητα των πάντων¹⁵ και ήταν ιερό πρόσωπο στην Ελλάδα, ενώ η λατρεία της υιοθετήθηκε από τους Ρωμαίους¹⁶.

Εντυπωσιακή είναι η θέση της γυναίκας στον Αιγυπτιακό κόσμο, καθώς χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ελευθερία και χειραφέτηση σε σχέση με άλλους αρχαίους πολιτισμούς. Ο γάμος και η περιουσία ήταν στη βούληση της γυναίκας, ενώ συναντούμε στα εύπορα κοινωνικά στρώματα το επάγγελμα της «τροφού», της ξένης γυναίκας δηλ. που αναλάμβανε τη διατροφή-θηλασμό του νεογέννητου παιδιού έως την ηλικία των τριών ετών και έχαιρε μεγάλης εκτίμησης από την οικογένεια¹⁷. Στη θρησκευτική και λατρευτική ζωή συναντούμε πολλές γυναικείες θεότητες, αρκετές εκ των οποίων έχουν μητρικά χαρακτηριστικά, με κορυφαία την Ίσιδα, σύζυγο του επίσης κορυφαίου Όσιρι και προστάτιδα –εκτός των άλλων- και της μητρότητας. Παράλληλα προς την Ίσιδα οι Αιγύπτιοι λάτρευαν την Αθώρ ως θεά της σεξουαλικότητας και της μητρότητας αλλά και τις Χεκέτ και Μεσκνέτ, θεές που βοηθούσαν τις επίτοκες¹⁸.

Η αναφορά μας στην αρχαιότητα θα κλείσει με μια ματιά στη θέση της μητέρας κατά την Ρωμαϊκή περίοδο. Ο γάμος δεν εισήγαγε τη γυναίκα στην οικογένεια του συζύγου και ως εκ τούτου η ίδια ανήκε στην οικογένεια του πατέρα της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην έχει καμία νομική δικαιοδοσία πάνω στα παιδιά της. Ο δεσμός μητέρας-παιδιού ήταν μόνο συναισθηματικός, χωρίς νομικές προεκτάσεις. Η αδυναμία που αποδίδονταν στη γυναίκα κατά την ρωμαϊκή εποχή,

¹⁵ Ο Πίνδαρος την αποκαλεί «Κυβέλα, μάτερ θεών» (Διθυράμβου, Απόσπασμα 80).

¹⁶ Οικονομοπούλου Αλεξάνδρα, «Η μαιευτική και η γυναικολογία στην Αρχαία Ελλάδα», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 102, σελ. 49-57, στο <https://eclass.teiwm.gr/modules/document/file.php/MAIA158/%CE%9C%CE%91%CE%99%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%93%CE%A5%CE%9D%CE%91%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%20%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D%20%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%91%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%94%CE%91.pdf> (ανάκτηση 10/1/2022).

¹⁷ Καρζή Θεοδώρου, *Η γυναίκα στην αρχαιότητα*, εκδ. Φιλιπότη, Αθήνα, 1997⁴, σελ. 89-94.

¹⁸ «Οι 20 πιο σημαντικοί Αιγύπτιοι Θεοί», στο <https://el.thpanorama.com/articles/cultura-general/las-20-diosas-egipcias-ms-destacadas-nombres-mitolgicos.html> (ανάκτηση 10/1/2022) και «Θεότητες της Αιγυπτιακής Μυθολογίας» στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1:%CE%98%CE%B5%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%BC%CF%85%CE%B8%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82 (ανάκτηση, 10/1/2022).

αντίληψη που οφείλονταν είτε στην έλλειψη παιδείας, είτε απλά στην μειωμένη σωματική δύναμη γενικεύονταν και έτσι η μητέρα δεν είχε δικαίωμα να καταστεί κηδεμόνας των παιδιών της σε περίπτωση που πέθαινε ο πατέρας, καθώς θεωρούνταν πως αυτό υπερέβαινε τις δυνατότητες του φύλου της¹⁹. Συμπερασματικά, κατά την ρωμαϊκή εποχή (τ.έ. η εποχή που απασχολεί ιδιαίτερα την μελέτη) υποβαθμίζεται ο ρόλος της μητέρας στον ουσιαστικό μεν, ελλιπή δε συναισθηματικό και αγαπητικό δεσμό με τα παιδιά της, δίχως να της αποδίδει νομική ή και οικονομική προστασία επ' αυτών, υπό την έννοια του κηδεμόνα ή του διαχειριστή της περιουσίας του πατέρα τους²⁰.

2. Η γυναίκα ως μητέρα στην ιουδαϊκή κοινωνία.

Η τεκνοποίηση αποτελεί καθήκον και ανάγκη για τον λαό του Ισραήλ, πάντα μέσα σε επιβαλλόμενα όρια (τ.έ. την οικογένεια). Για τον λόγο αυτό ενθαρρύνεται η τεκνογονία και αποθαρρύνεται κάθε γενετήσια δραστηριότητα που είτε δεν σχετίζεται με την τεκνογονία²¹, είτε δεν εντάσσεται στα πλαίσια της παραδοσιακής οικογένειας²². Η μητρότητα λοιπόν αποτελεί την μόνη οδό καταξίωσης της γυναίκας στην παλαιοδιαθηκική εποχή και ίσως τον μοναδικό προορισμό της σε κοινωνικό και θρησκευτικό επίπεδο. Οι σύζυγοι των Πατριαρχών του ισραηλιτικού λαού (Σάρρα, Ρεβέκκα και Ραχήλ) είναι σεβαστές μορφές λόγω του μητρικού τους ρόλου, ενώ είναι ελάχιστες οι γυναικείες μορφές που καταξιώθηκαν στην ιουδαϊκή συνείδηση δι' άλλου δρόμου πέραν της μητρότητας²³. Όπως αναφέρει ο π. Πλάτων Κρικρής, «κατά τις ραββινικές παραδόσεις καί τις διάφορες ερμηνείες του Νόμου, η γυναίκα θεωρείται κατώτερη από τον άντρα στην εξυπνάδα καί στην ωριμότητα... (θεωρείται δικαιολογημένο) και το δικαίωμα του άνδρα να χωρίσει την γυναίκα, αν αυτή δεν του έχει γεννήσει παιδί στα πρώτα δέκα χρόνια του γάμου»²⁴. Στην ιουδαϊκή κοινωνία η γυναίκα καταξιώνεται μέσα από την μητρότητα, ενώ η απουσία της στον έγγαμο βίο

¹⁹ Σχετικά, βλ. Χατζηδημητρίου Ελένης, *Η γυναίκα και η μητρότητα στην ύστερη αρχαιότητα με άξονα το έργο του Ιω. του Χρυσόστομου*, (Διδακτορική διατριβή), Βόλος, 2011, σελ. 196-197.

²⁰ Καρζή Θεοδώρου, *Η γυναίκα στην αρχαιότητα*, εκδ. Φιλιππούτη, Αθήνα, 1997⁴, σελ. 220-226, ειδικά 226.

²¹ π.χ. αναντισμός, ομοφυλοφιλία, αποφυγή επίτευξης εγκυμοσύνης κ.ά. Βλ. σχετικά τα κεφάλαια 15, 18 και 20 του Λευιτικού. Επίσης βλ. Πασσάκου Δημητρίου, «Καθαρό και Ακάθαρτο στην Καινή Διαθήκη-Συνέπειες για την εκκλησιαστική και ποιμαντική πράξη» στο Καλαϊτζίδης Π. & Ντόντος Ν., *Φύλο και Θρησκεία. Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2004, σελ. 353-374, ιδιαίτερα σελ. 355-362

²² π.χ. πορνεία, μοιχεία, αιμομιξία κ.ά.

²³ π.χ. Ιουδίθ, Μαριάμ –αδελφή του Μωϋσή, Ρούθ, Εσθήρ, Δεβώρα κ.ά.

²⁴ Κρικρή Πλάτωνος (Αρχιμ.), «Η Εκκλησιαστική αντίληψη για τη γυναίκα στην Αγ. Γραφή», Ειδική Συνοδική Επιτροπή Γυναικείων Θεμάτων, (Κανονισμός 153/2002) στο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/woman/woman_grafes.html (ανάκτηση 20/10/2021).

αποτελεί όνειδος γι' αυτήν²⁵. Η τεκνογονία θεωρείται «δώρο» από το Θεό²⁶. Γι' αυτό και έπρεπε να επιτευχθεί με κάθε μέσο, ακόμα και με μεσολάβηση άλλου ανθρώπου πέραν του ζεύγους²⁷. Παρόλη όμως αυτή την καταξίωση, η γυναίκα εξακολουθεί να βρίσκεται σε υποτιμητική θέση σε σχέση με τον άνδρα ακόμη και ως μητέρα, κάτι που φαίνεται από τον χαρακτηρισμό της «ακάθαρτης» που της αποδίδει το Λευϊτικό κατά την περίοδο της λοχείας²⁸.

Σε μία διαστροφή της έννοιας του γάμου, παρατηρούμε στην ιουδαϊκή κοινωνία και την αντίληψη ότι η τεκνογονία είναι ο αποκλειστικός σκοπός του γάμου (κάτι που δικαιολογεί την απέχθεια των Ιουδαίων προς την ατεκνία), ο οποίος μάλιστα όταν επιτευχθεί, δε χρειάζεται να υφίσταται πλέον ο γάμος. Την αντίληψη αυτή στηλιτεύει ο προφήτης Μαλαχίας δίνοντας με μία εκπληκτική θεολογική ανάλυση προβάδισμα στο συναίσθημα μεταξύ του ζεύγους²⁹.

Πέραν των προαναφερομένων κοινωνικοθρησκευτικών επιταγών, μία πολύ σημαντική πτυχή της μητρότητας στον αρχαίο Ισραήλ αφορούσε στην προσμονή της έλευσης του Μεσσία διά της υπερφυσικής Γέννησής Του, όπως την εκφράζει η γνωστή προφητεία του Ησαΐα στο ομώνυμο βιβλίο του, στο 7^ο κεφ., στ. 14: «...διά τούτο δώσει Κύριος αυτός υμίν σημείον· ίδου ή παρθένος έν γαστρι έξει, και τέξεται υίόν, και καλέσεις τó όνομα αυτού Έμμανουήλ». Η τεκνογονία λοιπόν σχετιζόταν και με την προσμονή της έλευσης του Μεσσία, γι' αυτό και η απουσία της απέκλειε κατ' ουσίαν το ζεύγος από την πιθανότητα να ανήκει στη γενεαλογική γραμμή Του. Δε θα ήταν υπερβολή εάν ισχυριζόμασταν ότι υπήρχε αντίφαση στην προχριστιανική ιουδαϊκή σκέψη σχετικά με το ζήτημα της μητρότητας, καθώς από την μια καταξίωνε μεν τη γυναίκα, δίχως φυσικά να την ανεβάζει στο ηθικό επίπεδο του άνδρα, από την άλλη όμως θεωρούνταν ως το απόλυτο «σημείο» της σωτηρίας του Ισραήλ (και κατ' επέκτασιν των εθνών) εφόσον ξεπερνούσε τους όρους της φύσης. Παρόλη την υποτίμηση της γυναίκας που υπονοείται στην Παλαιά Διαθήκη, αυτή καθ' εαυτή η Παλαιά Διαθήκη στηρίζεται στην υπόσχεση της μητρότητας³⁰.

²⁵ Καϊμάκη Δημητρίου, *Οι Θεομοί της Παλαιάς Διαθήκης. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*, εκδ. Simbo, Θεσσαλονίκη, 1995, σελ. 69-73.

²⁶ π.χ. *Α΄ Βασ. 1, 19-20*: «...και είσηλθεν Έλκανά εις τόν οίκον αυτού Έρμαθαίμ και έγνω την Άνναν γυναίκα αυτού, και έμνήσθη αυτής Κύριος, και συνέλαβε. και έγενήθη τῷ καιρῷ τῶν ήμερῶν και έτεκεν υίόν· και εκάλεσε τó όνομα αυτού Σαμουήλ και είπεν· ότι παρά Κυρίου Θεοῦ Σαβαῶθ ήτησάμην αυτόν», *Α΄ Βασ. 1, 27*: «...ύπέρ τοῦ παιδαρίου τούτου προσηξάμην, και έδωκέ μοι Κύριος τó αίτημά μου, ό ήτησάμην παρ' αυτού», *Ρουθ 4,13*: «...και έλαβε Βοδζ την Ρούθ, και έγενήθη αυτῷ εις γυναίκα, και είσηλθε πρός αυτήν, και έδωκεν αυτῇ Κύριος κήσιν, και έτεκεν υίόν».

²⁷ Βλ. περίπτωση Άγαρ.

²⁸ *Λευϊτ. 15, 19-27*.

²⁹ *Μαλαχ. 2,14-15*. Βλ. και Φούντα Ιερεμία., Μητροπολίτη Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως, «Συζυγία και τεκνογονία κατά την Αγ. Γραφή και τους Πατέρες της Εκκλησίας», σελ. 3-4 στο <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/family/9.pdf> (ανάκτηση 12.11.2021).

³⁰ Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, «Γυναίκα, Γάμος, γονιμότητα. Η μαρτυρία της Καινής Διαθήκης σε συνάρτηση με αντιλήψεις και στερεότυπα του Ιουδαϊσμού», *Σύναξη* 142 (2017) 5-14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ

1. Η Μητρότητα της Θεοτόκου

Ξεκινώντας την περιήγησή μας στα Ευαγγέλια, παρατηρούμε πως αν και η Θεοτόκος Μητέρα του Χριστού διακόνησε ως εκπρόσωπος του ανθρώπινου γένους το μέγιστο γεγονός της Ενανθρωπήσεως του Θεού-Λόγου, εν τούτοις δεν αναφέρεται εξίσου από όλους τους Ευαγγελιστές³¹. Τις περισσότερες πληροφορίες για τη Θεία μητρότητά Της αντλούμε από τον Λουκά, ο οποίος είναι και ο μόνος που περιγράφει την εκ Πνεύματος Αγίου σύλληψη του Χριστού από την Μητέρα Του και την έναρξη της υπερφυσικής αυτής εγκυμοσύνης, ενώ για τη Γέννησή Του μιλούν μόνο ο ίδιος και ο Ματθαίος, ο οποίος θεωρεί πολύ σημαντικό να αποδείξει την γενεαλογική προέλευση του Χριστού εκ φυλής Ιούδα και εξ οίκου Δαυΐδ. Την ίδια στιγμή ο Μάρκος εστιάζει στη δημόσια δράση του Κυρίου, κάνοντας μικρές αναφορές στο Πρόσωπο της Θεοτόκου, ενώ ο Ιωάννης που επίσης δεν ασχολείται με την παιδική ηλικία του Χριστού, αναφέρει τη Θεοτόκο σε ιδιαίτερες μοναδικές στιγμές όπως ο εν Κανά γάμος και η Σταύρωση, δίνοντας σημαντικές λεπτομέρειες που δεν συναντούμε σε άλλους Ευαγγελιστές. Ο Ματθαίος αναφερόμενος στο όραμα του Μνήστορος Ιωσήφ, ταυτίζει το γεγονός της Γέννησης του Χριστού με την γνωστή προφητεία του Ησαΐα αναφέροντας πως αυτή εκπληρώθηκε στο πρόσωπο της Παρθένου Μαρίας³². Γενικότερα η παρουσία της Θεοτόκου στα Ευαγγέλια είναι περιορισμένη³³.

Η μητρότητα της Θεοτόκου δεν αντιμετωπίζεται από τους Ευαγγελιστές ως ένα απλό ιστορικό γεγονός, αλλά ως εκπλήρωση του σχεδίου της Θείας Οικονομίας και ως απαρχή της σωτηρίας του ανθρώπινου γένους. Το γεγονός αυτό που έχει προφητευθεί από τον Ησαΐα τουλάχιστον 800 έτη πριν, έχει σωτηριολογικές διαστάσεις και βαθύτατες δογματικές προεκτάσεις. Η ιστορικότητα όμως του γεγονότος είναι απαραίτητο να παρουσιαστεί, ώστε να μην αμφισβητηθεί μελλοντικά, αλλά και να φανεί η διασύνδεσή της με την Παλαιά Διαθήκη ως συνέχειά της³⁴.

Το γεγονός ότι ο όρος «Θεοτόκος» ως κατ' εξοχήν όρος που εμπεριέχει την έννοια της θείας μητρότητας χρησιμοποιείται από τους Πατέρες για να διδάξει αυτό

³¹ Augustin George, «Μαρία», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, (μετφρ. Σάββας Αγουρίδης κ.α.), Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1980, σ. 627-633, ιδιαίτερα 630 όπου και αναλύεται ο ρόλος της Μαρίας ως Μητέρας. Επίσης, στο ίδιο βλ. το Λήμμα «Μητέρα», σ. 661-664

³² *Μτθ. Ι, 22-23*. Επίσης, στο ίδιο βλ. το Λήμμα «Μητέρα», σ. 661-664

³³ Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η Θεοτόκος στα Συνοπτικά Ευαγγέλια» στο του ίδιου *Βιβλικές Μελέτες*, εκδόσεις Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη, σελ. 28-53

³⁴ Σταμούλη Χρυσοστόμου, *Θεοτόκος και Ορθόδοξο Δόγμα. Σπουδή στη διδασκαλία του Αγ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, εκδ. το Παλίμνηστον, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 15-32 όπου γίνεται και η σχετική αναφορά για τη Θεοτόκο ως Υπουργό της Θείας Οικονομίας.

καθ' εαυτό το Χριστολογικό δόγμα, αποκαλύπτει την μέγιστη σημασία του ρόλου της Παρθένου Μαρίας ως Μητέρας. Κατά τον Αγ. Γρηγόριο το Ναζιανζηνό, «Ει τις ου Θεοτόκον την αγίαν Μαρίαν υπολαμβάνει, χωρίς εστί της θεότητος»³⁵. Ως εκ τούτου, «...ο όρος κατέστη δηλωτικός και έτι περισσότερο εμφαντικός του όρου «μία υπόστασις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη»^{36,37}.

Η μητρότητα της Παρθένου Μαρίας δεν περιορίζεται μονάχα στη διαδικασία του φυσικού τοκετού, αλλά επεκτείνεται στην προστασία του θείου Βρέφους κατά τη φυγή στην Αίγυπτο και σε όλη την μετέπειτα ανατροφή Του. Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο ίδιος ο Θεός δέχεται για τον Εαυτό Του την προστασία του πλάσματός Του, της Μητέρας Του, όπως και του κατά το Νόμο πατέρα Του, Ιωσήφ. Η σχέση αυτή εξακολούθησε να υπάρχει και κατά την ενήλικη ζωή του Κυρίου και κατά τη δημόσια δράση Του, καθώς συναντούμε αρκετά εδάφια που μαρτυρούν ότι η Θεοτόκος ακολουθούσε τον Υιό Της στις περιοδείες Του μαζί με άλλες γυναίκες μαθήτριες. Πέραν της φυσικής τρυφερότητας που αποπνέει η στάση της Θεομήτορος, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι αυτή οφείλεται και στην πίστη Της, καθώς γνώριζε ποιος ήταν ο Υιός Της λόγω της υπερφυσικής σύλληψής Του. Έτσι διά της μητρότητας η Θεοτόκος αναδεικνύεται στον άνθρωπο που υπηρέτησε στενά τον ενανθρωπήσαντα Λόγο, περισσότερο από κάθε άλλον στη γη. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος για τον οποίο η θέση της Θεοτόκου ήταν πολύ υψηλή στην εκκλησιαστική συνείδηση ήδη από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια.

Η ανύψωση της Θεοτόκου στη θεία δόξα συνδέεται πρωτίστως με τη θεία μητρότητά Της, καθώς οφείλονταν στην προσωπική Της αγιότητα, την οποία και απεκάλυψε³⁸. Εντυπωσιακή είναι η θέση του Αγ. Γρηγορίου του Θεολόγου ότι «...διά την υπέρ την αξίαν αυτής κείμενην θείαν μητρότητα καλείται η Παναγία τιμιωτέρα των Χερουβείμ και ενδοξότερα ασυγκρίτως των Σεραφείμ, της παρθενίας άλλως καθιστώσης αυτήν απλώς συγγενή και ισομοιρή εκείνοις»³⁹. Εν κατακλείδι, «...η αγιότης της Θεοτόκου εντάσσεται εις το όλον μυστήριον της ενανθρωπήσεως του Θεού...»⁴⁰, τ.έ. η θεία μητρότητα ήταν εκείνη που ανέδειξε την ασύγκριτη αγιότητα της Παρθένου και την ανύψωσε διά της διακονίας Της.

Πέραν του σωτηριολογικού χαρακτήρα της μητρότητας της Θεοτόκου, εντοπίζεται άλλη μια συνέπεια: εκείνη της ανύψωσης του γυναικείου φύλου. Κατά τον ι. Χρυσόστομο «...μέ την τεκνογονία τής Παρθένου Μαρίας τό γένος τῶν γυναικῶν ἔλαβε τήν ἰσοτιμία του πρὸς τό ἀνδρῶο γένος...»⁴¹. Στην πατερική σκέψη συναντάται έντονα η ιδέα του χρέους της γυναίκας στο ανθρώπινο γένος λόγω της

³⁵ Γρηγορίου θεολόγου, Επιστ. 101, Προς Κληδόνιον πρώτη, P.G. 37,177

³⁶ Κυρ. Αλεξ. «Κατά των Νεστορίου δυσφημιών», Β', η', P.G.76, 93 D.

³⁷ Σπουρλάκου-Ευτυχιάδου Αμαλία, Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητος (Διατριβή επί διδακτορία), Αθήναι, 1990, σελ. 37.

³⁸ Ware Κάλλιστος, Μητροπολίτης Διοκλείας, *Το έσχατο Μυστήριο. Κείμενα για την Υπεραγία Θεοτόκο*, εκδ. Εν πλω, Αθήνα, 2016, σελ. 145-156

³⁹ Σπουρλάκου-Ευτυχιάδου Αμαλία, *οπ.π.*, σελ. 320, υποσ. 2.

⁴⁰ Σπουρλάκου-Ευτυχιάδου Αμαλία, *οπ.π.*, σελ. 320.

⁴¹ Βλ. Χρυσόστομο, Λόγος εις τό Γενέθλιον τοῦ Σωτήρος, εις ΑΑΠ 31,396BC.

υπαιτιότητάς της στην πτώση του προπατορικού αμαρτήματος αλλά και η λύση του χρέους διά της Θεομήτορος. «Ὡς δὴ ἄρξαμένης τῆς ἀμαρτίας ἀπὸ γυναικὸς, οὕτω καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ γυναικὸς ἔδει ἄρξασθαι»⁴² αναφέρει εμφαντικά ο Ωριγένης, ενώ ο άγ. Γρηγόριος Νύσσης παρατηρεί: «ἀπολελόγηται ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἢ γυνή. ἢ πρώτη τῇ ἀμαρτία τὴν εἴσοδον ἔδωκεν, αὕτη δὲ τῇ εἰσόδῳ τῆς δικαιοσύνης ὑπηρετήσατο»⁴³. Η γυναικεία φύση εἶναι εκείνη που υπηρετεί το μυστήριο της ενανθρωπήσεως και διά της γυναικείας φύσεως σώζεται ο ὅλος άνθρωπος.

2. Η εκ Πνεύματος Αγίου σύλληψη του Ιησού.

Το κατ' εξοχήν γεγονός που αφορά στη διακονία της Θεοτόκου στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας εἶναι η αποδοχή Της στην κλήση να γίνει Μητέρα του Ενανθρωπήσαντος Θεού. Το μοναδικό αυτό γεγονός είχε προφητευθεἰ αἰῶνες πριν ἀπὸ τον προφήτη Ησαΐα: «... ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.»⁴⁴, αναμένονταν δε, με μεγάλη λαχτάρα ἀπὸ κάθε Ιουδαϊκή γενεά. Το Ευαγγέλιο του Λουκά εἶναι το μόνο που διασώζει την περιγραφή του θαυμαστοῦ γεγονότος, την αναγγελία της υπερφυσικής εκείνης εγκυμοσύνης, ὅπου ο ἄπειρος Θεός ενώνεται με την ανθρώπινη φύση στην μήτρα της Παρθένου. Η φυσική κατάσταση της εγκυμοσύνης, που ταυτόχρονα ὁμως ἔχει υπερβεἰ τους φυσικούς νόμους, αποτελεἰ την αρχή της σωτηρίας του ἀνθρώπινου γένους και την ἔκφραση του προαιωνίου μυστηρίου του Θεού, ὅπως αναφέρει το απολυτικιο της γιορτῆς του Ευαγγελισμοῦ⁴⁵. Συνέβη λίγους μήνες μετὰ την θαυμαστή ἔναρξη μιας ἄλλης εγκυμοσύνης, εκείνης της στεἰρας Ελισάβετ, η οποία προμήνυε ἔτσι το μέγιστο θαύμα, την εγκυμοσύνη της Παρθένου, καθ' ὄν τρόπο ο αγέννητος Ιωάννης προμήνυε τον ερχομό του Θεανθρώπου Χριστοῦ.

Ο Λουκάς τονίζει το γένος της Παρθένου («ἐξ οἴκου Δαυὶδ»⁴⁶), συνδέοντας ἔμμεσα κατ' αὐτόν τον τρόπο το γεγονός της ενανθρωπήσεως του Λόγου με τις σχετικές προφητεἰες της Παλαιάς Διαθήκης. Η σκηνή του Ευαγγελισμοῦ περιγράφεται λιτὰ ἀλλά ταυτόχρονα με πνευματική μεγαλοπρέπεια. Το γεγονός εἶναι μοναδικό: ο Θεός γίνεται ἄνθρωπος στην κοιλία της Παρθένου υπερφυσικά. Δανείζεται ἀπὸ Εκείνην την ανθρώπινη φύση, δίχως να χάσει τη θεϊκή. Μέσα στην σπουδαιότητα του Μυστηρίου της Ενανθρωπήσεως ὁμως, ὑπάρχει κάτι ιδιαίτερα εντυπωσιακό: ο ἄγγελος «ἀπήλθεν» μόνο μετὰ την ἀπάντηση της Παρθένου Μαρίας. Της μιλά σε μέλλοντα χρόνο («ἴδου σύλληψη ἐν γαστρὶ καὶ τέξη υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ

⁴² Origenes Theol. Scholia in Lucam, P.G. 17, 320.

⁴³ Gregorius Nyssenus Theol. Oratio in diem natalem Christi, P.G. 46, 1145.

⁴⁴ Ησ. 7,14.

⁴⁵ «Σήμερον της σωτηρίας ημών το κεφάλαιον και του απ' αἰῶνος μυστηρίου η φανέρωσις». Βλ. Costena Cristina Rogobete, Η εορτή του Ευαγγελισμοῦ στο Χριστιανικό εορτολόγιο, (διδ. Διατριβή), Α.Π.Θ., 2009, σελ. 7-14.

⁴⁶ Ακ. 1, 27.

ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν»⁴⁷ και «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ και δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι»⁴⁸) διότι αναμένει την καταφασή Της. Για την Ενανθρώπιση ο Θεός ζητά την συνεργασία της Παναγίας, η Οποία και αποδέχεται την κλήση να αναδειχθεί σε Μητέρα Του. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η θεία μητρότητα της Παρθένου ήταν ελεύθερη επιλογή και απάντησή Της στην κλήση του Θεού, καθώς έτσι, εκπροσωπώντας το ανθρώπινο γένος, συνεργάζεται μαζί Του για την σωτηρία του ανθρώπου⁴⁹.

Η σαφής επεξήγηση του αρχαγγέλου στην απορία της Παρθένου περί της φύσης της εγκυμοσύνης μας δίνει την εικόνα της μητρότητας στον τέλειο βαθμό, απαλλαγμένη από το βάρος του προπατορικού αμαρτήματος. Πρόκειται για μία εγκυμοσύνη και αργότερα για έναν τοκετό που συνδυάζουν το «υπέρ φύσιν» με το «κατά φύσιν». Αίτιο της σύλληψης του Ιησού είναι το Άγιο Πνεύμα και σκοπός της σύλληψης, η σωτηρία του ανθρώπου. Προς τούτους δε, της εκ Πνεύματος Αγίου συλλήψεως προηγήθηκε η κάθαρση της Παρθένου, η οποία (μαζί με την συγκατάθεσή Της) αποτελούσε κατά τους Πατέρες προϋπόθεση για την σάρκωση του Λόγου. Παραθέτουμε τα λόγια του αγ. Ιωάννου του Δαμασκηνού: «Μετὰ οὖν τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ὁ ἄγγελος, καθαῖρον αὐτὴν καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ λόγου θεότητος παρέχον, ἅμα δὲ καὶ γεννητικὴν»⁵⁰. Κατὰ την υπερφυσικὴ αὐτὴ εγκυμοσύνη λαμβάνει χώρα το μέγα μυστήριο της υποστατικῆς ἔνωσης της θείας και της ἀνθρώπινης φύσης στο ἓνα Πρόσωπο του εμβρύου Ιησού. Αυτό ακριβώς αναδεικνύει την μητρότητα της Θεοτόκου στην μέγιστη ἀνθρώπινη διακονία του σχεδίου της σωτηρίας.

Η Θεοτόκος Μαρία, λόγω ακριβώς της ιδιότητάς της ως Μητέρας του Χριστού, κατείχε ευθύς ἐξ ἀρχῆς την ὑψιστὴ τιμητικὴ θέση μεταξύ των πρώτων χριστιανῶν, κάτι που συνεχίστηκε ἀνά τους αἰῶνες. Καμία γυναίκα (ἀλλὰ και κανεὶς ἄνθρωπος γενικότερα) στην προχριστιανικὴ εποχὴ δεν ἀπόλαυσε τόσης τιμῆς ὅση η Θεοτόκος κι αὐτὸ γιατί –ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ σε προηγούμενο κεφάλαιο- η μητρότητα ἀν και καταξίωσε την γυναίκα, δεν την ἀνύψωνε στο ἐπίπεδο του ἀνδρα, καθὼς εξακολουθοῦσε να θεωρεῖται κατώτερή του. Η ἴδια η Παρθένος Μαρία ἔχοντας συναίσθηση του ὑψίστου γεγονότος που της συνέβαινε, φωτιζόμενη προφήτευσε αὐτὴν την τιμὴ που της ἀπέδωσε η υπερφυσικὴ μητρότητα που βίωσε: «*ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί...*»⁵¹.

Η διήγηση του Ευαγγελισμοῦ οδηγεί στο συμπέρασμα ὅτι η θεία μητρότητα της Παναγίας ἦταν ἀποτέλεσμα πρωτίστως της θείας Δύναμης ἀλλὰ και της

⁴⁷ Ακ. 1, 31.

⁴⁸ Ακ. 1, 35.

⁴⁹ Elisabeth Behr-Sigel, «Μαρία, Θεομήτωρ» στο της ἴδιας, *Το λειτούργημα της Γυναίκας στην ἐκκλησία*, (μετφρ. Κάιτη Χιωτέλη), εκδ. Γραφείον Καλοῦ Τύπου, Αθήνα, χ.χ. σελ. 199-229.

⁵⁰ Αγ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, Λόγος περί πίστεως κατὰ Νεστοριανῶν, P.G. 94, 985B.

⁵¹ Ακ. 1, 48.

προσωπικής πίστης, της αγιότητας, της υπακοής και της ταπείνωσης της Παρθένου Μαρίας.

3. Η Γέννηση του Ιησού.

Η διακονία της Θεοτόκου στο σχέδιο της Θ.Οικονομίας κορυφώνεται με την υπέρ φύσιν Γέννηση του Ιησού. Το γεγονός αυτό είναι τόσο σημαντικό που διαιρεί στα δύο την ανθρώπινη ιστορία. Ο Θεός δανείζεται από μία γυναίκα την ανθρώπινη φύση και γεννιέται ως άνθρωπος, δίχως να χάσει τη Θεία του ιδιότητα. Και αυτό γίνεται μέσα από τη φυσική διαδικασία της εγκυμοσύνης και της γέννησης, έχοντας παράλληλα το υπερφυσικό στοιχείο της απουσίας της ανδρικής συμμετοχής και της διατήρησης της αγνότητας της Μητέρας. Πραγματοποιείται έτσι η υπόσχεση του Πρωτευαγγελίου: *«καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν»*⁵². Δι' ενός απογόνου της γυναίκας (άρα διά της μητρότητας) θα σωθεῖ ο κόσμος από το κακό.

Για τη Γέννηση του Ιησού αντλούμε πληροφορίες από τα Ευαγγέλια του Ματθαίου και του Λουκά, οι οποίοι εστιάζουν σε διαφορετικά γεγονότα⁵³. Έτσι, από τον Ματθαίο πληροφορούμαστε για την αντίδραση του Ιωσήφ όταν έμαθε για την υπερφυσική εγκυμοσύνη της Παρθένου Μαρίας, για την προσκύνηση των Μάγων, τη θηριωδία του Ηρώδη και τη φυγή στην Αίγυπτο. Από τον Λουκά πληροφορούμαστε για τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες κατά τη Γέννηση του Ιησού (απογραφή) και για τα θαυμαστά γεγονότα που την συνόδευσαν⁵⁴. Ο Λουκάς περιγράφει με μεγάλη απλότητα το μέγιστο γεγονός της Γέννησης, δίνοντας έμφαση στην ταπείνωση και την απομόνωση του Θείου Βρέφους και της Μητέρας Του από τους συμπατριώτες Τους. Η φράση του *«...ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι»*⁵⁵ ακούγεται σχεδόν σαν παράπονο. Η ταπεινή αυτή εικόνα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον εορτασμό που συμβαίνει στον ουρανό, δικαιώνοντας και αποδεικνύοντας την σπουδαιότητα του γεγονότος. *«Ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ»*⁵⁶ ανακοινώνει ο άγγελος στους ποιμένες. Με απλά λόγια, η σωτηρία των ανθρώπων έρχεται μέσω της μητρότητας. Ο Ματθαίος αντίθετα, ενώ αρχικά παρουσιάζει την φυσιολογική αντίδραση του Μνήστορος Ιωσήφ και την σχετική θεία επέμβαση, όπου για μια ακόμα φορά τονίζεται το υπερφυσικό στοιχείο στην εγκυμοσύνη της Παρθένου, δίνει στο γεγονός της Γέννησης του Ιησού εξ αρχής μεγαλοπρέπεια, αφηγούμενος το εντυπωσιακό φαινόμενο του αστέρος και την προσκύνηση των εξ ανατολών Μάγων. Ο Ματθαίος εστιάζει στην Μητέρα και αναφέρει συχνά το

⁵² Γεν. 3, 15.

⁵³Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η ‘μεταμοντέρνα’ γέννηση του Ιησού», στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/h-metamonterna-gennisi-toy-iisoy/> (ανάκτηση 20/1/2022)

⁵⁴ Βλ. Ακ. 2, 1-20.

⁵⁵ Ακ. 2, 7.

⁵⁶ Ακ. 2, 11.

αδιάσπαστο δίδυμο «μητέρας-παιδιού» αφενός στην περίπτωση των Μάγων, αφετέρου δε, στην φυγή στην Αίγυπτο, δείχνοντας έμμεσα την τεράστια διακονία της Θεοτόκου⁵⁷.

Η Ενανθρώπιση του Λόγου αποτελεί κατά τους Πατέρες τον ουσιαστικό σκοπό της δημιουργίας⁵⁸. Αιτία της Ενανθρώπισης είναι η άπειρη αγάπη του Θεού για το πεπτωκός πλάσμα Του και σκοπός Του είναι να το σώσει. Όπως υπέροχα εκφράζει ο ι. Χρυσόστομος, «επεθύμησας γενέσθαι θεός, και οὐκ ἠδυνήθης· γίνομαι ἄνθρωπος, και τὸ ἀδύνατον δυνατόν ποιῶ»⁵⁹. «Συνεπὼς ἡ θεία μητρότης ρίπτει τὰς ρίζας αὐτῆς εἰς τὴν κένωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν καθισταμένην οὕτω συνώνυμον τῆς θείας φιλανθρωπίας»⁶⁰.

Γεννηθείς εκ της Παρθένου ο Θεός μπαίνει στην ανθρώπινη ιστορία και τη διαιρεί στα δύο. Το γεγονός είναι τόσο σημαντικό που εισάγει το ανθρώπινο γένος σε μια ολοκαίνουργια εποχή. Ο Θεός εισβάλλει στην ανθρωπότητα ακολουθώντας όλα τα φυσικά βήματα της ανθρώπινης ύπαρξης. Συλλαμβάνεται ασπόρως και γεννιέται ως άνθρωπος. Έχει τις ίδιες ανθρώπινες ανάγκες που έχει κάθε βρέφος. Το Μυστήριο, αν και κεκρυμμένο, έχει ξεκινήσει την σωτηριώδη πορεία του.

Το ακατάληπτο γεγονός της Σαρκώσεως του Κυρίου καθιστά την Παρθένο Μαρία «μεθόριον αναμεταξύ της ακτίστου και κτιστής φύσεως»⁶¹ και ανώτερη και αυτών των αγγελικών δυνάμεων, καθώς η Γέννηση του Θεού ως ανθρώπου είναι ακατανόητη και για την αγγελική και για την ανθρώπινη διάνοια: «οὐδὲν τοιοῦτον οἶον ἢ Θεοτόκος Μαρία, ὄν γὰρ ἐκεῖνοι πάντες ἐν αἰνίγμασιν εἶδον αὕτη ἐν γαστρὶ σαρκωθέντα ἐβάστασεν»⁶². Η Παρθένος Μαρία γενόμενη Μητέρα του Θεού, βρέθηκε σε θέση που δεν μπορούσαν να βρεθούν οι ασώματες δυνάμεις. Όπως εκφραστικά μας λέει ο άγ. Επιφάνιος, «στρατιαὶ ἀγγέλων ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ Σωτῆροςπροσπίπτοντες, οὔτε ἰδεῖν, οὔτε προσψαῦσαι ἰσχύουσιν· αὕτη δὲ χεῖλη χεῖλεσι συνάπτουσα τὸν ἀκατάληπτον ἠσπάζετο»⁶³. Η Θεοτόκος είναι ο άνθρωπος που χρησιμοποιήθηκε από τη Θεία Πρόνοια ως το κατάλληλο ὄργανο για να συνεργαστεί μαζί Του για την ανθρώπινη σωτηρία⁶⁴.

Η ιδιότητά Της ως Μητέρας του Σαρκωθέντος Θεού και ως του μέγιστου διακόνου του Μυστηρίου της Ενανθρωπήσεως την ανεβάζει στην ύψιστη θέση μεταξύ των πιστών αλλά και αυτών των αγγελικών δυνάμεων: «Ἀγγέλων ἀνωτέρα

⁵⁷ Βλ. *Μτθ. 1, 18 - 2, 23*.

⁵⁸ Βλ. Μαξίμου Ομολογητού, *Quaestiones ad Thalassium*, P.G. 90, 621.

⁵⁹ Joannes Chrysostomus, *In mundi creationem*, Oratio VI, P.G. 56, 491.

⁶⁰ Σπουρλάκου Αμ., *Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητας* (Διατριβή επί διδακτορία), Αθήνα, 1990, σελ.319.

⁶¹ Αγ. Νικοδήμου του Αγιορείτου, *Αόρατος Πόλεμος*, εκδ. Φως, Αθήνα, σελ. 176.

⁶² Proclus, *Homilia in sanctam virginem ac dei genitricem Mariam* {2755.004} Line 48.

⁶³ Eriphanius, *Homilia in laudes Mariae Deiparae*, P.G. 43, 500.

⁶⁴ Βλ. Σπουρλάκου, *ό.π.*, σελ. 382.

γένονεν ἡ Παρθένος, μείζοτέρα
 τῶν χερουβείμ και τῶν σεραφεϊμ, ἀρέσκουσα τῷ βασι-
 λεϊ Χριστῷ, ὡς ἀξία δούλη και μήτηρ τιμηθεῖσα
 παρὰ Θεῶ»⁶⁵.

Ολοκληρώνουμε την υποενοότητα για την κατά σάρκα Γέννηση του Κυρίου με την παρατήρηση του Ωριγένους ότι «η επίγειος γέννησις του Χριστού εν τη Παρθένω δεν δίδει τους σωτηριώδεις καρπούς αυτής, εάν Ούτος δεν γεννηθεί καθ' ὅμοιον τρόπον εν ενί εκάστω ημών»⁶⁶.

4. Η Υπαπαντή

Το περιστατικό διασώζεται μόνο στο Ευαγγέλιο του Λουκά⁶⁷ και είναι μία επιπρόσθετη μαρτυρία της Θεότητας του μικρού Ιησού, σχετίζεται δε με τον «καθαρό» της λεχώνας Μητέρας του, σύμφωνα με τις ιουδαϊκές επιταγές⁶⁸. Με άλλα λόγια, η τυπική εφαρμογή ενός Νόμου σχετικού με την μητρότητα έγινε αφορμή ώστε να ομολογηθεί το κρυμμένο Μυστήριο της Ενανθρωπήσεως από τον πρεσβύτερο Συμεών και την προφήτιδα Άννα.

Σύμφωνα με τη διήγηση του Λουκά, οι γονείς του Ιησού έφεραν το βρέφος και τα αφιερώματά τους κατά τα ειωθότα στο ναό του Ηρώδη στην Ιερουσαλήμ την κανονισμένη ημερομηνία από το Νόμο. Εντός του ναού συνέβησαν τότε παράδοξα γεγονότα, καθώς αφενός ο γέρον Συμεών εναγκαλιζόμενος το Θείο Βρέφος μαρτυρεί τη θεία ιδιότητά Του και αναφέρεται στο μέλλον Του, αφετέρου δε, η γηραιά Άννα αποκαλύπτει στους ευλαβείς Ιουδαίους την ταυτότητα του παιδιού. «Άννα εὐηγγε- λίζετο, Συμεὼν ἐνηγκαλίζετο, ἐν μικρῷ βρέφει τὸν μέγαν Θεὸν προσκυνοῦντες· οὐ τοῦ ὀρωμένου κατα- φρονοῦντες, ἀλλὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν μεγαλωσύνην δοξολογοῦντες. Ἐφαίνετο γάρ, ὥσπερ φῶς δι' ὑελίνων ὑμένων, διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἡ θεία δύναμις, διαυγάζουσα τοῖς ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας κεκαθαρμένους»⁶⁹ μας λέει ο Μ. Βασίλειος. Πρόκειται για την πρώτη παραδοχή της Θείας ιδιότητας του Ιησού από ανθρώπους η οποία μάλιστα συνέβη στα πλαίσια της εφαρμογής του περί καθαριμῶ ιουδαϊκού Νόμου της Μητέρας. Ο Συμεών δεν σταματά στην αποκάλυψη της φύσης του Βρέφους αλλά απευθυνόμενος

⁶⁵ Eriphanius Scr. Eccl. Homilia in laudes Mariae deiparae, P.G. 43, 500.

⁶⁶ Crouzel H., *La theologie mariale d' Origene*, εκδ. S.C., 1962, τόμ. 87, σελ. 20. Βλ. και Origenis, In Genesim Homilia III, P.G. 12, 183

⁶⁷ Λκ. 1, 22-38.

⁶⁸ Elisabeth Behr-Sigel, «Μαρία, Θεομήτωρ» στο της ίδιας, *Το λειτούργημα της Γυναίκας στην εκκλησία*, (μετρ. Καίτη Χιωτέλη), εκδ. Γραφείον Καλού Τύπου, Αθήνα, χ.χ. σελ. 199-229. Επίσης, Πασσάκος Δημήτριος, «Καθαρό και Ακάθαρτο στην Καινή Διαθήκη-Συνέπειες για την εκκλησιαστική και ποιμαντική πράξη» στο Καλαϊτζίδης Π. & Ντόντος Ν., *Φύλο και Θρησκεία. Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2004, σελ. 353-374

⁶⁹ Basilus Caesariensis Theol. In sanctam Christi generationem, P.G.31, 1473.

στην Μητέρα προφητεύει με συμβολικό τρόπο την μεγάλη θλίψη που θα βιώσει σε λίγα χρόνια, όταν δει τον Υιό Της να πεθαίνει άδικα⁷⁰. Εντυπωσιακή είναι η επισήμανση του Λουκά ότι ο Συμεών απευθύνθηκε στην Μητέρα για τα παραπάνω, ένδειξη ιδιαίτερου σεβασμού προς το Πρόσωπό Της, αν και βρίσκονταν σε μια κοινωνία όπου η γυναίκα δεν είχε ιδιαίτερο λόγο ούτε καν ως μητέρα.

5. Ο δωδεκαετής Ιησούς.

Το περιστατικό διασώζει ο Ευαγγελιστής Λουκάς στο 2^ο κεφάλαιο, στ. 42-51. Η μελέτη του αποσπάσματος αυτού μας βοηθά να καταλάβουμε ότι η σχέση της Μητέρας και του θείου Τέκνου έχουν αφενός στοιχεία ανθρώπινα (όπως κάθε σχέση μητέρας και παιδιού) αλλά ταυτόχρονα, όλως παραδόξως, φύονται στοιχεία ιδιαίτερα που απορρέουν από τη θεία Φύση του Ιησού και αναδεικνύονται σε κάθε ευκαιρία. Ο μικρός Ιησούς δημιουργεί (ηθελημένα;) πανικό στην Μητέρα Του και τον δίκαιο Ιωσήφ, απομακρυνόμενος από αυτούς κατά τη διάρκεια της εορτής του Πάσχα στην κατάμεστη από κόσμο πόλη των Ιεροσολύμων και στη δικαιολογημένη παρατήρηση – παράπονο της Μητέρας, απαντά όχι ως απλό παιδί αλλά ως ο Υιός του Θεού⁷¹.

Είναι λοιπόν εμφανές ότι η θεία Πρόνοια χρησιμοποιεί την Μητέρα ώστε να φανεί η θεία Φύση του Ιησού αρχικά στους οικείους Του και κατόπιν σε όλους τους ανθρώπους. Κατά τον άγ. Κύριλλο Αλεξανδρείας, αυτή είναι η πρώτη φορά που ο Ιησούς μιλά ευθέως για τη θεία Του φύση: «Ἐνταῦθα οὖν πρώτως τοῦ ἀληθῶς Πατρὸς φανερώτερον μνημονεύει, καὶ παραγυμνοῖ τὴν ἑαυτοῦ θεότητα»⁷². Επιπλέον, με την απάντησή Του ο μικρός Ιησούς κατ' ουσίαν διευρύνει την στενή έννοια της σαρκικής οικογένειας αποδίδοντάς της και πνευματικό χαρακτήρα: Πατέρας πρώτα απ' όλους είναι ο Θεός, ενώ η σαρκική μας οικογένεια έπεται. Το ιερό κείμενο φροντίζει παράλληλα να τονίσει πως αν και Θεός, «...ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς»⁷³, δείχνοντας έτσι την ταπείνωση του Ιδίου και την αποδοχή εκ μέρους Του της μητρικής εξουσίας. Κατά τον Μ. Αθανάσιο «...ὡς Υἱὸς μορφὴν δούλου εὐδοκήσας λαβεῖν, καὶ τὴν ὑποταγὴν ἔλαβε τῆς δουλικῆς μορφῆς. Ἐν γὰρ ταύτῃ ὄν, καὶ τῇ Μαρίας ὑπετάγη»⁷⁴. Η στάση υποταγής του Ιησού προς τους γονεῖς Του ερμηνεύεται από πολλούς Πατέρες ως υπόδειγμα και τύπος υπακοῆς για εμάς: «Ἐπετάσσετο τοῖς γονεῦσι, τύπον διδοὺς καὶ ἡμῖν, ὡς ἂν τοῖς πατράσιν ὑποτατῶμεθα.»⁷⁵. Τέλος, ο Άγ. Νεκτάριος Πενταπόλεως παρατηρεῖ ότι εκφράζοντας την αγωνία Της και αποκαλώντας τον Ιωσήφ «πατέρα» του Ιησού, η

⁷⁰ Λκ. 2, 35: «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία».

⁷¹ Λκ. 2,49: «...καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· Τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ εἶναι με;».

⁷² Cyrillus Alexandrinus Theol. Commentarii in Lucam (in catenis), P.G. 72, 509.

⁷³ Λκ. 2,51.

⁷⁴ Athanasius Theol. De sancta trinitate (dialogi 1, 3, 5), P.G. 28, 1165.

⁷⁵ Theophylactus Scr. Eccl. Enarrationes in evangelia, P.G. 113, 733.

Θεοτόκος «...κατά θείαν έμπνευσιν την κατά νόμον εκ σπέρματος Δαυΐδ καταγωγήν του Ιησού ομολογεί, ο δε Ιησούς την θείαν αυτού καταγωγήν φανεροί»⁷⁶.

Ταυτόχρονα το ιερό κείμενο μας ενημερώνει έμμεσα ότι πολλές πληροφορίες σχετικά με τον Ιησού προέρχονται από την ίδια τη Θεοτόκο, η οποία διατηρούσε τα θαυμαστά γεγονότα ή λόγια του Ιησού και (προφανέστατα) τα μετέφερε στους Ευαγγελιστές προς καταγραφή.⁷⁷ Με άλλα λόγια ο Λουκάς μαρτυρεί πως η Θεοτόκος λόγω της μητρικής Της ιδιότητας, συνετέλεσε σε μεγάλο βαθμό στη γραπτή διάσωση γεγονότων που αφορούσαν κυρίως την παιδική ηλικία του Κυρίου.

6. Ο εν Κανά γάμος.

Το πρώτο δημόσιο θαύμα που τέλεσε ο Ιησούς περιγράφει στο Ευαγγέλιό του ο Ιωάννης⁷⁸. Αφορά την μετατροπή του ύδατος σε οίνο κατά τη διάρκεια ενός γάμου στο χωριό Κανά, στην περιοχή της Γαλιλαίας. Το θαύμα έχει μεγάλες θεολογικές προεκτάσεις αλλά θα εστιάσουμε στο θέμα που μας απασχολεί, καθώς η Μητέρα του Ιησού ήταν παρούσα στο γάμο και σύμφωνα με τον Ευαγγελιστή, η μεσολάβησή Της στον Υιό Της έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην τέλεση του θαύματος. Όπως μας πληροφορεί ο Ιωάννης, ένα απρόοπτο «ατύχημα», εκείνο της έλλειψης οίνου, κινεί τη Θεοτόκο προς ενημέρωση του Υιού Της ώστε Εκείνος να βοηθήσει την κατάσταση και να μη χαλάσει η χαρά του γάμου. Αν και αρχικά φαίνεται πως ο Ιησούς αντιδρά στην έμμεση παράκληση της Μητέρας Του, εν τέλει ενδίδει στην παροχή βοήθειας. Εκείνη γνωρίζοντας τη θεϊκή του ιδιότητα, παρακινεί τους υπηρέτες να ακολουθήσουν κάθε συμβουλή που θα τους δώσει, φανερώνοντας την προσωπική Της πίστη στη δύναμη του Υιού Της. Η απλή αυτή μεσολάβηση-παράκλησή Της στάθηκε ικανή να πείσει τον Κύριο ώστε να βοηθήσει τους νεονύμφους. Πέραν της ισχύος της διαμεσολάβησης της Θεοτόκου που έφερε άμεσο αποτέλεσμα, η διήγηση μας φανεώνει τον σεβασμό του Ιησού και την υπακοή Του προς τη θέληση της Μητέρας Του, κατά πλήρη συμφωνία με το Λκ. 2, 51, όπου ο Ιησούς παρουσιάζεται «...ύποτασσόμενος αὐτοῖς» (δηλ. τοις γονεῦσιν). Ο σεβασμός αυτός όμως δεν είναι ανεξέλεγκτος και οριοθετείται από τον ίδιο τον Κύριο. Η φαινομενικά ψυχρή Του φράση «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου»⁷⁹ δείχνει να θέλει να θέσει τα όρια μεταξύ της μητρικής αγάπης και παρρησίας και της θεϊκής αποστολής Του, που δεν πρέπει να συγχέονται. Ο Άγ. Νεκτάριος παρατηρεί ότι η φράση αποδοκιμάζει «την παρέμβασιν της μητρός εις το Μεσσιακόν έργον του Ιησού, μη αρμόζουσαν γυναικί καλύτερ μητρικώ δικαίωματι παρεμβαινούση»⁸⁰. Δεν αναιρείται ο σεβασμός, κάτι που αποδεικνύεται από το αποτέλεσμα. Ο ι. Χρυσόστομος σημειώνει ότι δεν τίθεται ζήτημα έλλειψης σεβασμού του Κυρίου προς τη Θεοτόκο αλλά πρόνοια ώστε

⁷⁶ Άγ. Νεκταρίου, επισκ. Πενταπόλεως, Ευαγγελική Ιστορία, εκδ. Άγ. Νικόδημος, Αθήναι, σελ. 33.

⁷⁷ Λκ. 2, 19 και 2, 51.

⁷⁸ Βλ. Ιω. 2,1-11.

⁷⁹ Ιω. 2,4.

⁸⁰ Άγ. Νεκταρίου, επισκ. Πενταπόλεως, Ευαγγελική Ιστορία, εκδ. Άγ. Νικόδημος, Αθήναι, σελ. 51.

να μην υπάρξει αλαζονική σκέψη στη διάνοιά Της: «...τιμών την μητέρα, ίνα μη διά παντός αντιλέγειν αυτή δόξη, ίνα μη ασθενείας λάβη δόξαν, ίνα μη αισχύνη την τεκούσαν παρόντων τοσούτων»⁸¹ και «ου τοίνυν απαυθαδιαζομένου προς την μητέρα ταύτα τα ρήματα ήν... Ἐπειδή γάρ εἰκὸς ἦν καὶ ἀκούσασαν παρὰ τοῦ παιδὸς μὴ βούλεσθαι μηδεοῦτω πεισθῆναι, ἀλλ' ἀξιοῦν ἑαυτὴν πανταχοῦ τῶν πρωτείων, ἅτε μητέρα οὔσαν· διὰ τοῦτο οὕτως ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς εἰπόντας»⁸², ενώ πιο κάτω ερμηνεύεται ο παιδαγωγικός τρόπος συμπεριφοράς του Κυρίου, ο Οποῖος περίμενε ἀπὸ τους οικοδεσπότες να ζητήσουν τη βοήθειά Του: «Παρὰ γὰρ τῶν δεομένων παρακληθῆναι ἐχρῆν, οὐ παρὰ τῆς μητρὸς»⁸³.

Οι παράμετροι λοιπὸν που παρουσιάζονται στην εν λόγω περικοπή ἔχουν να κάνουν αφενὸς με την ἀπόδοση σεβασμοῦ πρὸς το πρόσωπο της μητέρας, αφετέρου δε, με την οριοθέτηση προσωπικοῦ «χώρου δράσης» που δεν μπορεί να παραβιάζεται στο ὄνομα της μητρικῆς ἀγάπης, πολλῶ δε μάλλον ὅταν πρόκειται για το ἔργο του Ἰησοῦ. Η περικοπή αὐτή ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τα ισχυρότερα ἐπιχειρήματα της χριστιανικῆς σκέψης περὶ της δυνάμης των πρεσβειῶν της Θεοτόκου.

7. Η παρουσία της Θεοτόκου κατὰ την Σταύρωση του Χριστοῦ.

Στην κορυφαία και δραματικότερη στιγμή της ἐπίγειας ζωῆς του Ἰησοῦ, την πιο δύσκολη και την πιο πονεμένη ἀλλά σωτήρια για την ἀνθρωπότητα, η Θεοτόκος εἶναι παρούσα, ὅπως μας πληροφορεῖ ο Ευαγγελιστὴς Ἰωάννης. Η σιωπηλή Της διακονία που ξεκίνησε ἀπὸ την στιγμή του Ευαγγελισμοῦ Της, συνεχίζεται κάτω ἀπὸ τον Σταυρὸ του μαρτυρίου. Η μητρική Της ιδιότητα δεν της ἐπιτρέπει να ἀπουσιάζει ἀπὸ την στιγμή αὐτή, πολλῶ δε μάλλον ἐφόσον γνώριζε τη θεία ιδιότητα του Υἱοῦ Της. Ο Ἰωάννης ὡς ο μόνος μαθητὴς που ἀκολούθησε τον Ἰησοῦ ὡς το μαρτύριο, διασώζει σημαντικὲς λεπτομέρειες ἀπὸ τις τελευταῖες στιγμές Του, κάποιες ἀπὸ τις οποίες σχετίζονται με την Μητέρα Του⁸⁴.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του τετάρτου Ευαγγελίου, ο μελλοθάνατος Ἰησοῦς λαμβάνει μέριμνα για προστασία της Μητέρας Του, η Οποία θα ἔμενε πλέον μόνη μετὰ το θάνατό Του, ἐμπιστευόμενος Αὐτὴν στον ἀγαπημένο Του μαθητὴ Ἰωάννη⁸⁵. Η κίνηση αὐτή του Χριστοῦ ἀποκαλύπτει τον σεβασμὸ και την ἐγνοια πρὸς την μητέρα και ἀποτελεῖ παράδειγμα πρὸς ὅλους. Στο ἴδιο πνεῦμα λίγο ἀργότερα ο Ἀπόστολος Παῦλος θα προειδοποιήσει με αυστηρότητα: «εἰ δέ τις τῶν ἰδίων και

⁸¹ Joannes Chrysostomus Scr. Eccl. In Joannem (homiliae 1-88), P.G. 59, 134

⁸² Joannes Chrysostomus Scr. Eccl. In Joannem (homiliae 1-88), P.G. 59, 130.

⁸³ ὁ.π.

⁸⁴ Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, «Οι γυναῖκες στο Ἱεραποστολικὸ ἔργο των πρώτων κοινοτήτων», *Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν* 24 (2006) 123-136.

⁸⁵ *Ιω. 19. 26-27*: «*Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα και τὸν μαθητὴν παρεστῶτα ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ· Γύναι, ἴδε ὁ υἱός σου, εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου. και ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἔλαβεν ὁ μαθητὴς αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια*».

μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων»⁸⁶. Από τον Σταυρό και τη δεινή Του θέση ο Ιησούς αναγνωρίζει το μέγεθος του μητρικού πόνου και παρηγορεί την Μητέρα προσφέροντας σε Αυτήν ασφάλεια και προστασία. Υποκαθιστά την απουσία Του με την παρουσία του εκλεκτού μαθητή και συγγενή Της, ο οποίος θα χρειαστεί κι αυτός παρηγοριά, καθώς σύντομα θα χάσει τον αδελφό του Ιάκωβο⁸⁷. Η Μητέρα Του γίνεται μητέρα του αγαπημένου μαθητή κι εκείνος γιος Της. Ταυτόχρονα αποκαλύπτει στην πράξη την ευρεία οικογένειά Του, δείχνοντας ένα άλλο είδος συγγένειας, την πνευματική, για την οποία είχε μιλήσει πολλές φορές στα κηρύγματά Του⁸⁸. Για την ουσιαστική γονεϊκότητα δεν αρκεί η συγγενική εξ αίματος σχέση (αν και ο Ιωάννης ήταν συγγενής του Ιησού). Έτσι, για πολλοστή φορά απαλύνει τον πόνο μιας μητέρας, της δικής Του αυτή τη φορά, όπως είχε κάνει στο παρελθόν με τη χήρα στη Ναϊν, την μητέρα της 12χρονης που ανέστησε, τη Συροφοινίκισσα κ.ά.

Η παρουσία της Θεοτόκου κατά την Σταύρωση του Χριστού υπονοείται από τον Λουκά, δίχως να αναφέρεται ονομαστικά⁸⁹. Στην αντίστοιχη περικοπή στον Μάρκο η Θεοτόκος αναφέρεται ως μητέρα του Ιακώβου του μικρού και του Ιωσή⁹⁰. Ομοίως και στον Ματθαίο⁹¹, όπου συναντούμε και την προσφώνηση «ἡ ἄλλη Μαρία»⁹². Η ίδια τακτική ακολουθείται από τους τρεις συνοπτικούς Ευαγγελιστές και στην περιγραφή της αναγγελίας της Αναστάσεως⁹³. Κατά τον Ευσέβιο η γνωστοποίηση της Ανάστασης στις μαθήτριες (και στη Μητέρα Θεοτόκο) έχει την κάτωθι αιτία: «ἐπεὶ τοῖνυν ὁ λαὸς ὁ μὴ ἔχων σύνεσιν καὶ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων οὐκ ἐπέιθετο, καίτοι τῶν ἐθνῶν παραδεχομένων τὸν λόγον, τούτου χάριν τὰς γυναῖκας τὸ θεῖον πνεῦμα καλεῖ ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κηρυττομένου λόγου, ἐπειδὴ δὲ τυφλώττοντας αὐτοὺς ἑώρα. διὰ τοῦτο φησιν οὐ μὴ οἰκτειρήσει ὁ ποιήσας αὐτούς, οὐδὲ ὁ πλάσας αὐτούς οὐ μὴ ἐλεήσει»⁹⁴. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι αν και αναφέρει ιδιαίτερες λεπτομέρειες σχετικά με την Σταύρωση και την παρουσία της Θεοτόκου κατ' αυτήν, ο Ιωάννης προτιμᾷ να σιωπήσει εντελῶς περί του Προσώπου Της ὅσον φορά το γεγονός της Ανάστασης.

⁸⁶ Α' Τιμ. 5,8.

⁸⁷ Πρ. 12,2: (ο Ηρώδης) «ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα».

⁸⁸ Περί τούτου, βλ. σελ. 41 της παρούσης εργασίας.

⁸⁹ Ακ. 23, 49.

⁹⁰ Μρκ. 15,40.

⁹¹ Μτθ. 27,56.

⁹² Μτθ. 27, 61.

⁹³ Βλ. Μτθ. 28,1, Μρκ. 16,1, Ακ. 24,10.

⁹⁴ Eusebius, Commentarius in Isaiam, P.G. 24, 91.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΜΗΤΡΙΚΗ-ΓΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ.

1. Οι μητέρες των νεκρών βρεφών στη Βηθλεέμ.

Η τραγική αυτή περίπτωση συναντάται ήδη στην Παλαιά Διαθήκη, στο βιβλίο του Ιερεμία, ως προφητεία για μελλοντική μαζική εξόντωση μικρών παιδιών στην περιοχή της Βηθλεέμ⁹⁵. Στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου η προφητεία επαναλαμβάνεται ως εκπληρούμενη πλέον διά της εντολής του Ηρώδου να εκτελεστούν όλα τα παιδιά της περιοχής της Βηθλεέμ και των περιχώρων «...από διετούς και κατωτέρω»⁹⁶ κατά τα χρόνια της Γέννησης του Χριστού.

Από το πρώτο κεφάλαιο και ενώ εξελίσσεται η διήγηση της Γέννησης του Ιησού, ο Ευαγγελιστής Ματθαίος στρέφει την προσοχή του αναγνώστη στις γυναίκες που θρηνούν την απώλεια των μικρών παιδιών τους. Δεν τις αγνοεί, αν και ο ίδιος προέρχεται από μία κοινωνία που αγνοεί τις γυναίκες. Στέκεται στον πόνο τους και θεωρεί πρόπον να ενημερώσει για τη φρικτή αυτή εξέλιξη. Η φυσική αντίδραση που απορρέει από τον μητρικό δεσμό μπροστά σε ένα τέτοιο θηριώδες γεγονός, τ.έ. ο θρήνος, τονίζεται και στο κείμενο του Ματθαίου αλλά και σε εκείνο του Ιερεμία, δημιουργώντας έντονο συναισθηματισμό στον αναγνώστη-ακροατή. Αυτή καθ' εαυτή η προφητεία περιστρέφεται γύρω από το θρήνο των φυσικών μητέρων αλλά και τον συμβολικό θρήνο της πρόγονής τους Ραχήλ, χρησιμοποιώντας ένα δυνατό συναισθηματικά «παιχνίδι» αναχρονισμού, καθώς η Ραχήλ, σύζυγος του Ιακώβ, συμμετέχει στον πάνδημο θρήνο, αν και έχει πεθάνει αιώνες πριν συμβεί το γεγονός, γεγονός που δείχνει τη διαχρονικότητα της μητρότητας. Η αθωότητα των βρεφών που εκτελούνται, των μητέρων που υποφέρουν αλλά και του Θείου Βρέφους που με άνωθεν επέμβαση ξεφεύγει από τον κίνδυνο, έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τη βαρβαρότητα των ηθικών και φυσικών εκτελεστών. Ο πόνος των μητέρων για την τραγική τους απώλεια αντικατοπτρίζει προφητικά τον πόνο που θα νιώσει η Μητέρα του Θείου Βρέφους στο μέλλον και συντελεί στη δημιουργία αλγεινούς εντύπωσης στον αναγνώστη-ακροατή της ευαγγελικής περικοπής, εφόσον τίθεται από τον Ματθαίο πλάϊ στο κίνητρο της μαζικής δολοφονίας που είναι η αρχομανία και ο εγωϊσμός του βασιλέως Ηρώδου. Ο μητρικός θρήνος, ο τόσο βαθύς, που αγγίζει ακόμα και τη νεκρή και θαμμένη στη Βηθλεέμ Ραχήλ, ο θρήνος που (ανέλπιστα αντιφατικά) συνόδευσε το μέγιστο γεγονός της Ενανθρωπήσεως, έρχεται να προμηνύσει τη δύσκολη αποστολή του Μεσσία, η οποία δε θα είναι κοσμικά ένδοξη, όπως τη φαντάζονταν οι ομοεθνείς Του, αλλά γεμάτη πόνο και δυσκολίες. Οι θρηνωδούσες μητέρες της Βηθλεέμ χρησιμοποιούνται από τη Θεία Πρόνοια ώστε να περάσουν το μήνυμα του πόνου και των δυσκολιών που περνούν ανά τους αιώνες οι

⁹⁵ *Ιερ. 38,15*: «...οὕτως εἶπε Κύριος· φωνὴ ἐν Ραμᾶ ἠκούσθη θρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ ὄδυρμοῦ· Ραχήλ ἀποκλαιομένη οὐκ ἤθελε παύσασθαι ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, ὅτι οὐκ εἰσίν».

⁹⁶ *Μτθ. 1, 16*.

αθώοι αλλά και ειδικότερα τη δύσκολη και πονεμένη πορεία που θα ακολουθήσει το διασωθέν Θείο Βρέφος. Κλείνουμε την υποενότητα με τα παρηγορητικά λόγια του ι. Χρυσοστόμου: «Ὅντως εὐκαιρον εἶπειν πρὸς τὰς μητέρας τὸ τοῦ Κυρίου ῥητόν· Μὴ κλαίετε, μητέρες, μὴ κλαίετε· πρὸς ὀλίγοντοὺς ὑμετέρους κόλπους ἐζημίωσαν, ἀλλὰ τοὺς Ἀβραμιαίους κόλπους ἐκληρονόμησαν. Μὴ κλαίετε, μητέρες, μὴ κλαίετε· μὴδὲ κωλύετε τὰ νήπια ἔρχεσθαι πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»⁹⁷.

2. Ελισάβετ, η μητέρα του Προδρόμου

Αν ο Πρόδρομος Ιωάννης, ο μέγιστος των προφητών, είναι τόσο μεγάλη προσωπικότητα ώστε τρία από τα τέσσερα Ευαγγέλια να ξεκινούν τη διήγησή τους ήδη από το πρώτο κεφάλαιό τους με αναφορά στο πρόσωπό του, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι και οι γεννήτορές του έχουν τη δική τους ιδιαίτερη θέση στην εκκλησιαστική συνείδηση. Με εξαίρεση το Ευαγγέλιο του Ματθαίου, οι υπόλοιποι Ευαγγελιστές μιλούν εξ αρχής για το έργο του Βαπτιστού Ιωάννου, με τον Λουκά να είναι ο μόνος που αφηγείται και τη θαυματουργική σύλληψη και γέννησή του που προμήνυαν το μέλλον του⁹⁸.

Έτσι από τον 5^ο στίχο του 1^{ου} κεφαλαίου κ.ε. ο Λουκάς μας πληροφορεί για τους γονείς του Προδρόμου, την στειρότητα της μητέρας του Ελισάβετ και την ανέλπιστα σύλληψή του, την οποία ευαγγελίστηκε ο αρχάγγελος Γαβριήλ στον ιερέα πατέρα του Ζαχαρία εντός του θυσιαστηρίου. Στον στ. 25 του πρώτου Κεφαλαίου του κατά Λουκάν Ευαγγελίου βρίσκουμε μία συγκλονιστική φράση της εγκύου Ελισάβετ, η οποία αποκαλεί την μέχρι τότε ατεκνία της «ὄνειδος», επιβεβαιώνοντας έτσι την αρνητική αντίληψη των Ιουδαίων περί ατεκνίας, ενώ παράλληλα θεωρεί την εγκυμοσύνη της «ευλογία» και «άρση του ονειδους»⁹⁹. Η ίδια αντίληψη περί θείας ευλογίας επαναλαμβάνεται και στην αφήγηση της γεννήσεως του Ιωάννου, όπου οι συγγενείς της Ελισάβετ άκουσαν «...ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ»¹⁰⁰. Αυτή καθ' εαυτή η εγκυμοσύνη παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα προσευχῆς των στειρῶν γονέων και δώρο εκ Θεού.

Στη διήγηση του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, η εγκυμοσύνη της στείρας και γηραιάς Ελισάβετ παρουσιάζεται από τον αρχάγγελο Γαβριήλ ως θαύμα και ως

⁹⁷ Joannes Chrysostomus, In Herodem et infantes, P.G. 61, 700.

⁹⁸ Ευδοκίμοφ Παύλου, *Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2010, ιδιαίτερα σελ. 330-363 όπου ο Ευδοκίμοφ κάνει μια βαθιά θεολογική ανάλυση για τον Ιωάννη τον Βαπτιστή ως το αρχέτυπο του ανδρικού στοιχείου.

⁹⁹ Ακ. 1, 24-25: «Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς ἡμέρας συνέλαβεν Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα ὅτι οὕτω μοι πεποιήκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις αἷς ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδος μου ἐν ἀνθρώποις».

¹⁰⁰ Ακ. 1, 58.

απόδειξη της παντοδυναμίας του Θεού¹⁰¹. Η ίδια ακριβώς θέση επαναλαμβάνεται από αρκετούς Πατέρες, οι οποίοι είδαν στην παρ' ελπίδα μητρότητα της Ελισάβετ (αλλά και άλλων στείρων γυναικών που αναφέρονται στη Γραφή) ένα ακόμη τεκμήριο της θείας δύναμης. Κατά τον Αγ. Γρηγόριο επίσκοπο Νύσσης π.χ. ο Θεός ήταν Εκείνος ο Οποίος «...τῆς στείρας Ἐλισάβετ εὐτοκον ποιῶν τὴν γαστέρα καὶ διδούς τῇ Ἄννα τὸν Σαμουὴλ καὶ τῇ Μαρία τὸν ἐν παρθενία πρωτότοκον. ταῦτα μόνης τῆς παντοδυνάμου χειρὸς ἔργα»¹⁰². Την ίδια άποψη συμμερίζεται και ο απολογητής και μάρτυς Ιουστίνος: «...Ἐλισάβετ ἡ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην τεκοῦσα, καὶ ἄλλαι τινὲς ὁμοίως. ὥστε οὐκ ἄδύνατον ὑπολαμβάνειν δεῖ ὑμᾶς πάντα δύνασθαι τὸν θεὸν ὅσα βούλεται».¹⁰³

Ιδιαίτερη μνεία οφείλουμε στο χαιρετισμό της εγκύου Ελισάβετ προς την έγκυο Παρθένο Μαρία κατά την συνάντησή τους στην Ορεινή της Ιουδαίας. Όπως μας περιγράφει ο Λουκάς¹⁰⁴, η Ελισάβετ νιώθει το βρέφος που κυοφορεί να σκιρτά ακούγοντας τη φωνή της Θεοτόκου και φωτισθείσα εκ Πνεύματος Αγίου, ομολογεί την εξαδέλφη της ως «Μητέρα του Κυρίου». Κατά τον Ωριγένη, η εγκυμονούσα Ελισάβετ γίνεται το στόμα του αγέννητου υιού της και προφητεύει εκ μέρους του: «Ἡ γὰρ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Μαρίας γενομένη ἐν τοῖς ὠσὶν τῆς Ἐλισάβετ ἐπλήρωσεν τὸν Ἰωάννην ἑαυτῆς· διόπερ σκιρτᾷ ὁ Ἰωάννης καὶ οἰονεῖ στόμα τοῦ υἱοῦ καὶ προφητὴς ἢ μήτηρ γίνεται ἀναφωνοῦσα κραυγῇ μεγάλη καὶ λέγουσα· «Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου»¹⁰⁵. Την ίδια άποψη συναντούμε και στον ι. Χρυσόστομο: «Εἶδε τοῦ Δεσπότη τὴν μητέρα παροῦσαν· στενοχωρεῖται τῇ φυλακῇ τῆς γαστρὸς, ἐν ἀγαλλιάσει σκιρτᾷ· καὶ ἐπειδὴ λαλεῖν οὐ δύναται μηδέπω, μηδὲ τὴν γλῶσσαν ἔχων φθέγγασθαι δυναμένην, μηδὲ τὸ στόμα ταῖς προθυμίαις ὑπηρετούμενον, παρὰ τῆς μητρὸς γλῶσσαν χρησάμενος προφητεύει, καὶ φθέγγεται μὲν Ἐλισάβετ· Ἰωάννης δὲ ἀπὸ τῆς γαστρὸς ὑπαγορεύει τὰ ῥήματα»¹⁰⁶. Έτσι, η φυσική κατάσταση της εγκυμοσύνης γίνεται το μέσο για την μυστική και σταδιακή αποκάλυψη του σχεδίου της Θείας Οικονομίας, ο δε Ιωάννης ως αγέννητο έμβρυο αναγνωρίζει και προφητεύει με το δικό του τρόπο τον ερχομό του Σωτήρα. Όπως αναφέρει ο Ωριγένης, «ἡ ἐν τῇ ἀγαλλιάσει σκίρτησις τοῦ βαπτιστοῦ ἐν τῇ κοιλία τῆς Ἐλισάβετ ἐπὶ τῷ ἀσπασμῷ τῆς Μαρίας

¹⁰¹ Λκ. 1, 36-37: «...καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου καὶ αὐτὴ συνεληφῦα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς, καὶ οὗτος μὴν ἔκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένη στείρα· ὅτι οὐκ ἄδυνατήσκει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα».

¹⁰² Gregorius Nyssenus Theol. Contra usurarios, P.G. 46, 441.

¹⁰³ Justinus Martyr Apol. Dialogus cum Tryphone, P.G.6, 676.

¹⁰⁴ Λκ. 1, 39-56.

¹⁰⁵ Origenes Theol. Commentarii in evangelium Joannis, Book 6, P.G. 14, 285.

¹⁰⁶ Joannes Chrysostomus, De paenitentia, P.G. 59, 761.

μαρτυρία περὶ Χριστοῦ ἦν, μαρτυροῦντος τῇ θεϊότητι τῆς συλλήψεως καὶ γενέσεως αὐτοῦ»¹⁰⁷.

Ένα ακόμα στοιχείο που απορρέει από την συγκεκριμένη θαυμαστή διήγηση είναι ο έντονος δεσμός μητέρας και εμβρύου. Πέραν των θεολογικών αιτιάσεων, η αποδεδειγμένη στενή συναισθηματική σχέση των δύο υπαγορεύει στην Ελισάβετ την ομολογία της θείας εγκυμοσύνης της Θεοτόκου. Ο υιός προφητεύει διά της μητέρας του. Σε μία υπέροχη λογοτεχνική απόδοση των συναισθημάτων του αγέννητου Προδρόμου, ο ι. Χρυσόστομος περιγράφει: «Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ κατηφεία βίου τυγχάνοντας λύσιν τοῦ χειμῶνος εὐαγγελιζόμενος ὁ Ἰωάννης, δεδεμένος ἔτι τοῖς σπαργάνοις τῆς φύσεως, τὸ σωτήριον ἔαρ ὑπέδειξεν ἡμῖν· καὶ σπεύδων κηρῦξαι τῇ φωνῇ ὄν ἐμήνυσε τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, ἐβιάζετο τοὺς ὄρους τῆς φύσεως· βραδυτοκοῦσαν γὰρ τὴν Ἐλισάβετ ἐσόβει· ἐσκίρτα ὁμοῦ τε χορεύων καὶ δυσχεραίνων ἐφ' οἷς ἐπὶ τῆς νηδύος κεκράτητο· τῆς περιόδου τῶν μηνῶν κατεβόα· ὡς ἄδικον φυλακὴν τὴν μήτραν ἐτίνασσε, καὶ ἐβόα τοῖς σκιρτήμασι, τοιαῦτα πρὸς τὴν Ἐλισάβετ φθεγγόμενος· Ἄδικεῖς, ὦ μητερ, βραδυτοκοῦσα, τῆς οἰκουμένης τὴν χαρὰν συνέχουσα, καὶ τὸν πρόδρομον κωλύουσα· προφήτην ἐγγάστριον φέρεις, βασιλικὸν στρατιώτην κατέχεις· συμποδίζεις τὸν ταχυδρόμον τῆς εὐσεβείας· ἀδικεῖς, ὦ μητερ...»¹⁰⁸.

Κλείνουμε την υποενότητα με την παρατήρηση ότι «η Ελισάβετ, η μητέρα του Ιωάννη του Βαπτιστή, αποτελεί σύμβολο όχι μόνο της ακατανίκητης διάθεσης για την συνέχιση της ζωής, αλλά και μέσο για την εκδήλωση της θεϊκής υπόσχεσης και για την προώθηση του μεγάλου σχεδίου της Θείας Οικονομίας»¹⁰⁹.

3. Ο υιός της χήρας εν Ναϊν

Τρεις περιπτώσεις ανάστασης νεκρών από τον Ιησού διασώζονται από τους Ευαγγελιστές. Η πρώτη αφορά την ανάσταση ενός νεαρού αγοριού στην πόλη Ναϊν και περιγράφεται στο Ευαγγέλιο του Λουκά¹¹⁰. Οι λεπτομέρειες της περιγραφής είναι συγκλονιστικές καθώς δημιουργούν έντονο συγκινησιακό κλίμα, ιδιαίτερα με την αναφορά ότι το νεκρό αγόρι ήταν «...υἱὸς μονογενῆς τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὕτη ἦν χήρα»¹¹¹. Η τραγικότητα της στιγμῆς φαίνεται από την αναφορά του Ευαγγελιστή ότι

¹⁰⁷ Origenes Theol. Commentarii in evangelium Joannis, Book 2, P.G. 14, 181.

¹⁰⁸ Joannes Chrysostomus, In laudem conceptionis sancti Joannis Baptistae (fort. sub auctore Proclo), P.G. 50, 791.

¹⁰⁹ Χατζηγιάννη Μιχαήλ, «Χαιρετισμός», στο Πινακούλα Χρήστου (επιμ.), *Η Γυναίκα στη Βίβλο*, εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα 2020, σελ. 18.

¹¹⁰ Βλ. *Ακ. 7, 11-17*.

¹¹¹ *Ακ. 7,12*.

στην κηδεία του αγοριού συμμετείχε όλη η πόλη, συμπαριστάμενη στον πόνο της μητέρας. Μπροστά στο σκηνικό της κηδείας και του άμετρου πόνου, ο Ιησούς εκδηλώνει για άλλη μια φορά το έλεός Του, το οποίο ελκύεται από τον μητρικό θρήνο. Δεν αγνοεί την πενθούσα μητέρα, δεν τη βλέπει ως υποβαθμισμένο πλάσμα σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, αλλά ασχολείται με το πόνο της, σπεύδει να την ενθαρρύνει και της προσφέρει παρηγοριά: «... και εἶπεν αὐτῇ· Μὴ κλαῖε»¹¹². Τελώντας το θαύμα, παραδίδει το παιδί στην έκθαμβη μητέρα του, αποδεικνύοντας έτσι την επί του θανάτου εξουσία Του. Η έντονη εναλλαγή συναισθημάτων είναι διάχυτη στη διήγηση του Λουκά, ο οποίος μέσα σε έξι στίχους «μεταφέρει» τον αναγνώστη-ακροατή μεταξύ δύο ακραίων, αντιθετικών ψυχικών καταστάσεων. Η προτροπή του Ιησού προς τη γυναίκα να μην κλαίει μοιάζει σαν αντιστροφή των γεγονότων της Βηθλεέμ επί Ηρώδου. Ο Χριστός ήρθε για να αλλάξει την κοσμική έννοια του πόνου και να του δώσει πνευματική διάσταση. Ο μέγιστος μητρικός πόνος χρησιμοποιείται για να φανερωθεί για άλλη μια φορά η Θεία Φύση του Ιησού, ο Οποῖος εξουσιάζει και αυτόν το θάνατο.

Στην πατερική σκέψη το ως άνω μεγάλο θαύμα οφείλεται στην ευσπλαχνία του Κυρίου μπροστά στη διπλή δυστυχία της γυναίκας. Όπως διαβάζουμε, «τὸ μέγα τῆς εὐσπλαχνίας πέλαγος ὁ Σωτὴρ ἐπιχεῖ τῇ χήρᾳ τὸν ἔλεον, καὶ μὴ κλαῖε προστάττει, τοῦ πένθους γὰρ μετὰ μικρὸν ἐκβαλεῖν ἔμελλε τὴν αἰτίαν»¹¹³.

Χαρακτηριστική είναι και η παρατήρηση του αγ. Γρηγορίου του Παλαμά ότι αυτή τη φορά ο Ιησούς τέλεσε το θαύμα δίχως να ζητήσει την πίστη των παρευστών, όπως έκανε σε άλλες περιπτώσεις, κάτι που πιθανώς οφείλονταν στην συναισθηματική ένταση της στιγμής. «Αὐτόκλητος ἐπὶ τὸ μέγα θαῦμα τοῦτο τῆς ἀναστάσεως ὁ Κύριος ἔρχεται ἵνα δείξῃ μὴ μόνην τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν ἀσύγκριτον ἔχων... Ἰδὼν γὰρ ὁ Κύριος μητέρα καὶ μητέρα χήραν ἐφ' ἐνὶ παιδί τὰς ἐλπίδας σαλεύουσαν καὶ ἀώρω θανάτῳ τοῦτον ἀφηρημένην, ἐπομένην τε τῇ σορῶ τοῦ παιδὸς καὶ κοπτομένην ἐλεεινῶς, «ἐσπλαγχνίσθη» φησὶ «καὶ εἶπε πρὸς αὐτήν», παραμυθούμενός τε καὶ τὸ μέλλον προορῶν, «μὴ κλαῖε». Ἦδει μὲν ἐκεῖνος τί ἔμελλε ποιεῖν, ἡ δὲ γυνὴ οὔτε αὐτὸν ἦδει, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ τὸ μέλλον, διὸ οὐδὲ πίστιν εἶχεν, οὐδὲ ἤτιε παρ' αὐτοῦ τι· οὐδὲ αὐτὸς ἀπήτει πίστιν παρ' αὐτῆς, ἀλλὰ πάντα δυνάμενος καὶ μηδὲ τῆς ἀπὸ τῶν πιστευόντων συνεργείας δεόμενος, «προσελθὼν ἤψατο τῆς σοροῦ», ἵνα δείξῃ καὶ τὸ οἰκεῖον σῶμα ζωοποιὸν ἔχον ὡς ὁμόθεον δύναμιν»¹¹⁴.

¹¹² Λκ. 7,13.

¹¹³ Isidorus Glabas Epist., Homiliae ixxiv {4413.007} Homily 22 section 2 line 2.

¹¹⁴ Gregorius Palamas, Homiliae xliii-lxiii, Homily 46 section 5 line 7.

4. Η ανάσταση της κόρης του Ιαείρου.

Η δεύτερη ανάσταση νεκρού που τέλεσε ο Ιησούς, ήταν εκείνη ενός μικρού κοριτσιού, της κόρης του αρχισυναγώγου Ιαείρου. Το περιστατικό διασώζουν οι Ευαγγελιστές Μάρκος¹¹⁵ και Λουκάς¹¹⁶. Το συγκεκριμένο μεγάλο θαύμα συμπλέκεται και από τους δύο Ευαγγελιστές με τη θεραπεία της αιμορροούσας γυναίκας, γεγονός που έγινε αφορμή να υπάρξει καθυστέρηση στην προσέλευση του Ιησού κοντά στο ετοιμοθάνατο παιδί, με συνέπεια το θάνατό του. Η προτροπή του Κυρίου προς τους θρηνούντας να μην κλαίνε μας θυμίζει έντονα την αντίστοιχη προτροπή Του κατά την ανάσταση του υιού της χήρας εν Ναΐν. Εντύπωση προξενεί η αναφορά και των δύο Ευαγγελιστών ότι το πλήθος που βρίσκονταν στο σπίτι του αρχισυναγώγου ειρωνεύονταν τον Ιησού όταν Εκείνος τους διαβεβαίωνε ότι το κορίτσι «καθεύδει», αλλά και η προτροπή του Κυρίου προς τον πατέρα του παιδιού: «...μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε»¹¹⁷. Ο Ιησούς «ἔφθασε τὸ Ἰαείρου δωμάτιον, καὶ τὸ πένθος ἄθρόον εἰς χαρὰν μετεβάλλετο»¹¹⁸. Η ειρωνεία των υπολοίπων ήταν προφανώς και η αιτία που το θαύμα δεν τελέσθηκε μπροστά στο πλήθος αλλά μόνο με την παρουσία τριών μαθητών και των γονέων του παιδιού και παρουσιάζεται σαν αποτέλεσμα της πίστης του πατέρα. Αν και η μητρική παρουσία είναι πολύ περιορισμένη στην εν λόγω διήγηση, εν τούτοις δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε το γεγονός ότι ο Χριστός δεν απέκλεισε την μητέρα, αλλά της επέτρεψε να είναι μάρτυρας του θαύματος μαζί με τον αρχισυνάγωγο σύζυγό της, σεβόμενος τον πόνο της και αναγνωρίζοντας έτσι την ενότητα του ανδρογύνου. Πρόκειται για μία ακόμα έμμεση ένδειξη τιμής προς την υποβαθμισμένη γυναίκα της ιουδαϊκής κοινωνίας.

Κατά τον πατριάρχη Κάλλιστο, η παρουσία των γονέων της μικρής κοπέλλας εξυπηρετούσε ως μαρτυρία για την αλήθεια του γεγονότος: «καὶ γὰρ ἐκεῖσε, ἵνα μὴ νομισθῆ φαντασία, παραλαμβάνει τοὺς μαθητὰς καὶ μετ' αὐτῶν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα τῆς κόρης καὶ κατ' ἰδίαν ἐπ' ὄψεσι τούτων τὸ θαῦμα ποιεῖ»¹¹⁹. Αυτό σημαίνει ότι η μαρτυρία της μητέρας θεωρήθηκε από τον Κύριο εξίσου αξιόπιστη όπως του πατέρα, κάτι που έρχονταν σε σύγκρουση με τη ἡθη της ιουδαϊκής κοινωνίας.

¹¹⁵ Βλ. *Μρκ.* 5, 35-43.

¹¹⁶ Βλ. *Λκ.* 8, 49-56.

¹¹⁷ *Μρκ.* 8,36.

¹¹⁸ Joannes Chrysostomus, In sanguinis fluxu laborantem, P.G. 64, 18.

¹¹⁹ Callistus I Patriarcha, Homiliae adversus Gregoram {3345.012} Homily 1 section 6 line 2.

5. Η περίπτωση της μητρός των υιών του Ζεβεδαίου.

Στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου συναντούμε το διάλογο του Ιησού με την μητέρα των υιών Ζεβεδαίου¹²⁰. Η συγκεκριμένη γυναίκα προσδιορίζεται με τον παραπάνω περιγραφικό χαρακτηρισμό, ενώ ο Μάρκος αναφερόμενος αργότερα στην παρουσία της μεταξύ των γυναικών που αγόρασαν αρώματα προς αρωματισμό του νεκρού Ιησού την αναφέρει με το όνομά της: Σαλώμη¹²¹. Η διασωθείσα παράδοση ταύτισε την μυροφόρο Σαλώμη με την σύζυγο του Ζεβεδαίου και μητέρα των αποστόλων Ιωάννη και Ιακώβου¹²², η οποία είχε μάλιστα και συγγενική σχέση με την ίδια τη Θεοτόκο. Το περιστατικό του διαλόγου συναντάται και στο Ευαγγέλιο του Μάρκου, με το διάλογο όμως να διαδραματίζεται μεταξύ του Ιησού και των δύο παιδιών της, χωρίς να παίρνει εκείνη μέρος¹²³. Οι άλλοι δύο Ευαγγελιστές σιωπούν περί του γεγονότος.

Ο διάλογος περιστρέφεται γύρω από το αίτημα της μητέρας σχετικά με την απόδοση τιμητικών πρωτείων στους υιούς της. Ο Μάρκος δίνει την εικόνα ότι το αίτημα ήταν (και αίτημα) των δύο αδελφών. Από την ανταπάντηση του Ιησού αλλά και τη δυσφορία που εξέφρασαν οι λοιποί μαθητές, συμπεραίνει κανείς ότι το κίνητρο του αιτήματος δεν είχε πνευματικά κριτήρια αλλά ανθρώπινα, τ.έ. κοσμικά, γι αυτό και απορρίφθηκε. Ίσως αυτός να ήταν και ο λόγος που ο Ιωάννης δε θέλησε να κάνει καμία σχετική αναφορά στο Ευαγγέλιο του. Με αφορμή το αίτημα αυτό, ο Ιησούς βρήκε την ευκαιρία να διδάξει κατόπιν στους μαθητές Του τι σημαίνει «ταπείνωση» και ποιος είναι πραγματικά «πρώτος»¹²⁴.

Οι Πατέρες που ερμηνεύουν το συγκεκριμένο περιστατικό δικαιολογούν εν μέρει την κίνηση της μητέρας (χωρίς να την αποδέχονται), αποδίδοντάς την στο μητρικό φίλτρο. Ο άγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος παρατηρεί: «Ἦτησεν ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου φιλότεκνόν τιπαθοῦσα, καὶ τὸ μέτρον ἄγνοῦσα τῶν αἰτουμένων, πλὴν συγγνωστὴ δι' ὑπερβολὴν φίλτρου, καὶ ὀφειλομένην εὐνοίαν τέκνοις. Οὐδὲν γὰρ μητρὸς εὐσπλαγχνότερον· καὶ τοῦτο λέγω, ἵνα τιμᾶσθαι νομοθετήσω τὰς μητέρας. Ἦτησεν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἡμήτηρ ἐκείνων, ἓνα ἐκ δεξιῶν καθίσα καὶ ἓνα ἐξ ἀριστερῶν»¹²⁵. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο ι. Χρυσόστομος: « μητρὸς ἢ

¹²⁰ *Μτθ. 20, 20-24.*

¹²¹ *Μρκ. 16,1.*

¹²² Βλ. Theophylactus, . Enarrationes in evangelia {3129.014} Section 1 column 473 line 53: «ἡ δὲ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, Σαλώμη ἐκαλεῖτο». Βλέπε και Euthymius Zigabenus, Commentaria in quattuor evangelia {3038.003} Evangelium 1 column 740 line 20: «Ταύτην δὲ τὴν Σαλώμην τινὲς εἶπον εἶναι τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ ῥηθεῖσαν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου».

¹²³ *Μρκ. 10,35-42.*

¹²⁴ *Μτθ. 20, 25-28.*

¹²⁵ Gregorius Nazianzenus Theol. In dictum evangelii: Cum consummasset Jesus hos sermones (orat. 37), P.G. 36, 300.

αΐτησις, εἰ καὶ ἀπερίσκεπτος»¹²⁶. Ο Ωριγένης αναφέρει ὅτι ἡ κίνησις αὐτὴ υπαγορεύτηκε ἀπὸ τὴν προσμονὴ τῆς κοσμικῆς διακυβέρνησις τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν ἀγνοία τοῦ ἀληθινοῦ χαρακτήρα τῆς Βασιλείας Του¹²⁷. Αντίστοιχη ἀποψη εκφράζει ὁ Ἄγ. Νεκτάριος: «οἱ υἱοὶ μετὰ τῆς μητρός προσῆλθον, καὶ οὗτοι μὲν ἔν τινι ἀποστάσει ἐστάθησαν, ἡ δὲ μήτηρ προσῆλθε μετὰ βαθέος σεβασμοῦ ζητοῦσα τὴν πρωτοκαθεδρίαν ὑπὲρ τῶν υἱῶν αὐτῆς. Ἐν ὧ δε ἡ μήτηρ ζητεῖ, ὁ Ἰησοῦς ἀποτείνεται πρὸς τοὺς υἱοὺς, καὶ ἐλέγχει αὐτοὺς ὡς ἀγνοοῦντας τὸν χαρακτήρα τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ καὶ θεωροῦντας αὐτὴν ἐπίγειον...»¹²⁸.

Ἄν καὶ τὸ βαθύτερο κίνητρο τῆς κίνησις τῆς μητρός τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου ἦταν ἡ φυσικὴ ἀγάπη πρὸς τὰ παιδιὰ τῆς, μὴ ἔχοντας τὰ κατάλληλα πνευματικὰ κριτήρια, ὠδηγήθηκε στο αἴτημα τῆς κοσμικῆς δόξας, δηλ. στὴν ἀλαζονεία, γι αὐτὸ καὶ ἀπορρίφθηκε. Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἄρα ἡ μητρικὴ ἀγάπη, παρόλο ποὺ εἶναι ἀπολύτως φυσιολογικὴ, οφείλει νὰ τίθεται σὲ πνευματικὴ βάση ὥστε νὰ ἀποβαίνει καρποφόρα, εἰδάλλως καθίσταται ἐπιζήμια. Ἐτσι, ἡ ἀξίωσις τῆς μητρός τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ καθ' ἐπέκτασιν ἡ ὅλη συμπεριφορὰ τῆς ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ παρουσιάζεται ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὲς ὡς παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν.

6. Ἡρωδιάδα καὶ Σαλώμη.

Τὸ συγκεκριμένο δίδυμο μητέρας-κόρης προβάλλεται ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ θανάτου τοῦ μέγιστου τῶν Προφητῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Πρόκειται γιὰ μίαν περίπτωσι ὅπου ἡ μητρικὴ ιδιότητα συνδυαζόμενὴ με τὸ προσωπικὸ ὄφελος, μόνον κακὸ κάνει στὴ θυγατέρα καὶ διὰ τῆς θυγατέρας σὲ ὅλους τοὺς συγχρόνους τῆς Ἰουδαίου, οἱ ὁποῖοι χάνουν με σκληρὸ καὶ ἀδικο τρόπο ἓνα σπουδαῖο πρόσωπο ποὺ ἐκτιμῶν πολὺ γιὰ τὴν πνευματικότητά του. Αἰτία τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννη εἶναι ἡ ἀντιπαράθεσί του με τὸ παράνομο ζεύγος Ἡρώδη Ἀντύπα – Ἡρωδιάδας, καθὼς ἐκείνη εἶναι σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρώδη. Στὴν συγκεκριμένη διήγησι βλέπει κανεὶς ὅτι ἡ πνευματικὴ κατάπτωση τῆς μητέρας ἔχει σοβαρότατες ἀρνητικὲς συνέπειες στὴν πνευματικότητά τῆς κόρης.

Τὸ ὄνομα τῆς νεαρῆς Σαλώμης δὲν ἀναφέρεται στὰ Εὐαγγέλια. Τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖο ἱστορικὸ Φλάβιο Ἰώσηπο¹²⁹. Γιὰ τὴ διήγησι τοῦ θανάτου τοῦ Βαπτιστοῦ, στὴν ὁποία ἐμπλέκονται ἄμεσα μητέρα καὶ κόρη, μιλῶν οἱ Εὐαγγελιστὲς Ματθαῖος καὶ Μάρκος¹³⁰. Καὶ στὶς δύο διηγήσεις παρουσιάζεται ἐκ μέρους τῆς Σαλώμης τὸ αἴτημα τοῦ θανάτου τοῦ Βαπτιστῆ Ἰωάννη, πίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὅμως κρύβεται ἡ ἐπιθυμία τῆς προσβληθείσας ἀπὸ αὐτὸν Ἡρωδιάδας, τὴν ὁποία ἡ κόρη συμβουλεύτηκε, ὅταν ὁ Ἡρώδης Ἀντύπας ὑποσχέθηκε σὲ αὐτὴν νὰ

¹²⁶ Joannes Chrysostomus, Catechesis de juramento (series prima) {2062.380} Page 158 line 17.

¹²⁷ Βλ. Origenes Theol. Commentarium in evangelium Matthaei (lib. 12-17), Book 16, P.G. 13, 1373.

¹²⁸ Ἄγ. Νεκταρίου, μητρ. Πενταπόλεως, *Εὐαγγελικὴ Ἱστορία*, ἐκδ. Ἄγ. Νικόδημος, Ἀθήναι, σελ. 372.

¹²⁹ Ἰώσηπου, *Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία*, ΙΗ' 5,4, ἐκδ. Κάκτος, Ἀθήνα, 1998.

¹³⁰ *Μτθ.* 14, 3-12 καὶ *Μρκ.* 6, 17-29.

πραγματοποιήσει οποιαδήποτε επιθυμία της, ευαρεστούμενος από το χορό της εν μέσω συμποσίου. Η κριτική του Ιωάννη στο παράνομο ζεύγος όχι μόνο ήλεγχε τις συνειδήσεις τους, αλλά ταυτόχρονα αφύπνιζε τον λαό σχετικά με την ηθική ποιότητα των κυβερνώντων. Για να απαλλαγεί από αυτήν, η μητέρα Ηρωδιάδα εκμεταλλεύεται τη θυγατέρα της χρησιμοποιώντας την ως μέσο ώστε να πείσει τον Ηρώδη να θανατώσει τον Ιωάννη. Είναι αρνητικά εντυπωσιακή η αδίστακτη συμπεριφορά της μητέρας, η οποία προσπαθεί να πετύχει τον στόχο της δίχως να υπολογίζει την πνευματική και ηθική ζημιά που προκαλεί στην κόρη της. Η όλη διήγηση αποδίδει την εικόνα της γυναίκας - αντικείμενο απόλαυσης («... ἀρεσάσης τῷ Ἡρώδῃ καὶ τοῖς συνανακειμένοις...»¹³¹) και της ραδιούργας γυναίκας, η οποία δε διστάζει να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο, ακόμα και το παιδί της, προκειμένου να πετύχει τον σκοπό της. Σε αντίθεση με άλλες διηγήσεις, παρατηρείται πλήρης απουσία έστω και της ελάχιστης ένδειξης μητρικής στοργής, κάτι που συνδυάζεται με την πνευματική κατάρπτωση.

Γενικά το βάρος της ευθύνης του θανάτου του Ιωάννη επιρρίπτεται κυρίως στην Ηρωδιάδα, η οποία κατακρίνεται έντονα στην πατερική γραμματεία. Όμως και η κόρη δεν παρουσιάζεται άμοιρη ευθυνών, καθώς εξυπηρέτησε το σχέδιο της μητέρας της χωρίς να αντιδράσει στην επιτελούμενη αδικία. Ο Ωριγένης ονομάζει την Σαλώμη «θυγατέρα ομώνυμον» της μητρός¹³², τονίζοντας έτσι την κοινή κρίση μητέρας και κόρης. «Ὡ κακῆς λεαίνης ἀσπιδογέννητον τέκνον· οὐ χρυσὸν ἐπεζήτησεν, οὐκ ἄργυρον, οὐ λίθους τιμίους, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου... ἵνα τὸν ἔλεγχον ἀποκτείνασα, τῇ μητρὶ χαρίσῃται ἄδειαν, τὴν ἐπὶ τῶν κακῶν ἀμαρτίαν»¹³³, αναφωνεῖ αυστηρὰ ο ἱ. Χρυσόστομος, ενώ και ο ἁγ. Θεόδωρος ο Στουδίτης χρησιμοποιεῖ έντονα φορτισμένες εκφράσεις για την Σαλώμη θέλοντας να δείξει την πνευματική διάσταση της ἀσχημης συμπεριφοράς της: «ἦν δὲ αὐτῇ θυγάτριον, ...τὸ ἔγγονον τῆς ἀσπίδος, τὸ διαβολικὸν ὄργανον τῆς οἰκείας ἀπωλείας»¹³⁴. Ο ἴδιος ιερὸς πατὴρ θεωρεῖ υπεύθυνη την μητέρα για την κακή ανατροφή της θυγατέρας: «Καὶ τί γὰρ ἔμελλε πεπαιδευθῆαι παρὰ τῆς τεκούσης ἢ μαστροπόρινος θυγάτηρ, ἢ τὸ ἐξορχεῖσθαι, καὶ τοσοῦτο ἐξησκημένως ἔχειν περὶ τὴν ὀρχήστραν, ὥστε καὶ ἀρέσαι τῷ Ἡρώδῃ;»¹³⁵. Ομοίως και ο Βασίλειος Σελευκειῆς τονίζει την κακή ανατροφή και την ταύτιση της πονηρῆς τους σκέψης ενώ ταυτόχρονα αποδεικνύει την ηθική ευθύνη της μητέρας: «Ἡρωδιάς δὲ, ἡ θυγάτηρ δεικνύουσα τοῖς σχήμασι τῆς μητρὸς τὰ διδάγματα, ἀκριβῆς τῆς μητρικῆς ἀκολασίας εἰκὼν»¹³⁶.

¹³¹ Μρκ. 6, 22.

¹³² Origenes, Commentarium in evangelium Matthaei (lib. 10), P.G. 13, 893.

¹³³ Joannes Chrysostomus, In saltationem Herodiadis P.G. 59, 524.

¹³⁴Theodorus Studites, Laudatio in abscissionem sacri capitis magni Praecursoris Baptistae {2714.020} Migne column 761 line 18.

¹³⁵Theodorus Studites, Laudatio in abscissionem sacri capitis magni Praecursoris Baptistae {2714.020} Migne column 765 line 14.

¹³⁶ Basilius Seleuciensis, Sermones xli {2800.002} Column 225 line 48t κ.ε.

Πρόκειται για μία αγιογραφική περίπτωση κατά την οποία η μητρική ιδιότητα λειτουργεί καταστροφικά για το παιδί σε πνευματικό επίπεδο. Έμμεσα και δίχως ευθεία κριτική, τα Ευαγγέλια τη θεωρούν περίπτωση προς αποφυγήν.

7. Η περίπτωση της Συροφοινίκισσας.

Για το περιστατικό πληροφορούμαστε στο κατά Ματθαίον και στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο¹³⁷. Σε επίσκεψη Του στην περιοχή κοντά στις πόλεις Τύρο και Σιδώνα, ο Κύριος ήλθε αντιμέτωπος με το παρακλητικό και γεμάτο ταπείνωση μητρικό αίτημα αλλοεθνούς γυναίκας, η οποία ζητούσε την ίαση της δαιμονιζόμενης θυγατέρας της. Το γεγονός ότι η μητέρα αυτή ήταν αλλοεθνής, «...Ελληνίς, Συροφοινίκισσα τω γένει...»¹³⁸ κατά τον Μάρκο, «Χανααία» κατά τον Ματθαίο¹³⁹ και ως εκ τούτου «μιαρή» για τους Ιουδαίους, δίνει την ευκαιρία στον Ιησού να δοκιμάσει ενώπιον όλων την πίστη της και δι' αυτής να αναδείξει την αληθή ταπείνωση που δικαιώνει κάθε άνθρωπο, ακόμα και εάν αυτός δεν ανήκει στον λαό του Ισραήλ.

Το γεγονός λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια του κηρυγματικού έργου του Κυρίου, το οποίο κατά τον άγιο Νεκτάριο «έπρεπε νά περιοριστεί στόν Ισραήλ, γιατί μόνο ο λαός αυτός είχε δεχτεί τις επαγγελίες του Θεού. Πράγματι, όπως προκύπτει από την ιστορία της ίδρυσης της Εκκλησίας, «ό καιρός τῆς σωτηρίας τῶν ἐθνῶν ἦτοι τό πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐφέστηκε μετὰ τόν ἰλαστήριον θάνατον τοῦ Σωτῆρος καί τήν εἰς οὐρανοῦς ἀνάληψιν αὐτοῦ»¹⁴⁰. Ανάμεσα στο πλήθος που Τον ακολουθεί ξεχωρίζει η Χανααία, η οποία παρακαλεί τον Ιησού για τη θεραπεία της κόρης της. Το γεγονός ότι ήταν ειδωλολάτρισσα (και άρα ακάθαρτη και αποβλητέα για τους Ιουδαίους) δεν την ποεί από το να συγχρωτισθεί μαζί τους ώστε να προσεγγίσει τον Ιησού. Η μητρική αγάπη την παρακινεί σε ικεσία και σε συνδυασμό με την προσωπική της καλή προαίρεση και ταπείνωση (η οποία έγινε έκδηλη στην λεκτική δοκιμασία που την υπέβαλε ο Ιησούς) αλλά και την επιμονή της, στάθηκαν ικανές να ελκύσουν το Θείο έλεος και να πετύχουν το ποθούμενο. Ο Κύριος της μιλά αυστηρά, μιμούμενος τους συμπατριώτες Του Ιουδαίους. Της συμπεριφέρεται φαινομενικά με σκληρότητα και μοιάζει να την αγνοεί, αντιδικώντας μαζί της, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα την μητρική της ιδιότητα για να αναδείξει την καλή της προαίρεση και την μεγάλη της πίστη, την οποία εν τέλει επιβράβευσε, ικανοποιώντας το αίτημα της. Η δημόσια δοκιμασία στην οποία την υπέβαλλε, ανέδειξε κατά τον καλύτερο τρόπο τις πολλές αρετές της: την πίστη, την ταπείνωση αλλά και την μητρική στοργή. Αυτή ακριβώς η στοργή ήταν που την οδήγησε σε μια ταπεινή αντιδικία με τον Ιησού,

¹³⁷ Βλ. *Μτθ.* 15,21-28 και *Μρκ.* 7,24-30.

¹³⁸ *Μρκ.* 7,26.

¹³⁹ *Μτθ.* 15,22.

¹⁴⁰ Ivana Djurdjevic, *Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία κατά τον Άγιο Νεκτάριο* (Μεταπτυχιακή εργασία τμ. Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη, 2010. Βλέπε και Αγ. Νεκταρίου, μητρ. Πενταπόλεως, *Ευαγγελική Ιστορία*, εκδ. Αγ. Νικόδημος, Αθήνα, σελ. 253-255.

«αναγκάζοντάς» Τον να τελέσει την επιζητούμενη θεραπεία.¹⁴¹ Η γυναίκα δεν αποκαρδιώθηκε από την αρχική απόρριψη του Κυρίου αλλά με ταπείνωση αντιστρέφει το επιχείρημά Του «οὐ γὰρ καλόν ἐστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις»¹⁴², αποδεχόμενη την ανωτερότητα της ιουδαϊκής λατρείας: «Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιγίων τῶν παιδίων»¹⁴³.

Εν τέλει, ο Κύριος δεν αγνοεί την παράκληση της αλλοεθνούς γυναίκας. «Σπάει» τα στεγανά της ιουδαϊκής αντίληψης περί «ακαθάρτου» και ικανοποιεί το αίτημά της, αφού προηγουμένως διδάξει τους παριστάμενους διά της συμπεριφοράς της, αποδεικνύοντας πως η αρετή δεν είναι προνόμιο των «εκλεκτών» Ιουδαίων. Το θαύμα της ίασης της θυγατέρας της παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα της προσωπικής της πίστης και ταπείνωσης, αλλά και της μεγάλης επιμονής της, τις οποίες θαύμασε, επιδοκίμασε και ανέδειξε ο Κύριος και οι οποίες απέρρεαν από την μητρική της αγάπη. Πρόκειται για περίπτωση που το φυσικό συναίσθημα της μητρικής στοργής «ανέβασε» ηθικά και πνευματικά την πρωταγωνίστρια του περιστατικού και την κατέστησε παράδειγμα προς μίμηση και προπομπό του ανοίγματος του ευαγγελικού λόγου στα έθνη¹⁴⁴.

8. Η πνευματική εν Χριστώ συγγένεια ανώτερη της σαρκικής.

Αρκετά είναι τα εδάφια που παρουσιάζουν τον Ιησού να προκρίνει την πνευματική συγγένεια έναντι της σαρκικής. Κάποιες φορές μάλιστα το κάνει χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τους δικούς Του συγγενείς, δίνοντας έτσι το υπόδειγμα της αληθινής συγγένειας. Έτσι διαβάζουμε στον Ματθαίο: «...Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου; καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν, Ἴδού, ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου· ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτὸς μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν»¹⁴⁵. Αντίστοιχα διαβάζουμε στον Μάρκο: «...Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου ἢ οἱ ἀδελφοί μου; καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει, Ἴδε, ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. ὅς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ

¹⁴¹ Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, «Ο ρόλος των γυναικών στη ζωή της εκκλησίας: από τις μαρτυρίες της Καινής Διαθήκης στο σύγχρονο οικουμενικό διάλογο», στο Αθανασοπούλου-Κυπρίου Σπυριδούλας & Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, *Εκεί Συμβαίνω...έμφυλα θεολογικά δοκίμια*, Αρμός Αθήνα, 2010, σελ. 13-40, ιδιαίτερα σελ. 13 και 39.

¹⁴² Μρκ. 7, 27.

¹⁴³ Μρκ. 7, 28.

¹⁴⁴ Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η πίστη και η επιμονή της Χαναanaίας γυναίκας για λίγα ψίχουλα αγάπης», στο <https://orthodoxia.info/news/%CE%B7-%CF%80%CE%AF%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1/> (ανάκτηση 3/1/2022).

¹⁴⁵ Μτθ. 12, 48-50.

ἀδελφή μου καὶ μήτηρ ἐστί». ¹⁴⁶ Ομοίως ο Λουκάς αναφέρει πως όταν ο Ιησούς πληροφορείται πως Τον αναζητούν οι συγγενείς Του, απαντά: «...Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιῶντες αὐτόν» ¹⁴⁷.

Με όλα τα παραπάνω ο Κύριος διευρύνει την στενή έννοια της οικογένειας, όπως την νοούσαν οι σύγχρονοί Του Ιουδαίοι, σε μία ευρύτερη πνευματική κοινωνία όπου ο σύνδεσμος των μελών της έγκειται όχι στην εξ αίματος φυσική συγγένεια, αλλά στην τήρηση των εντολών του Θεού. Έχοντας αυτό ως δεδομένο, η νέα «οικογένεια» του Ιησού μπορεί να περιλαμβάνει κάθε άνθρωπο ανεξαρτήτως φυλής, ηλικίας και φύλου, προάγοντας έτσι την ισοτιμία μεταξύ των μελών της. Η σωματική συγγένεια υπολείπεται σε σπουδαιότητα της πνευματικής, καθώς η πρώτη δεν είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής και στάσης ζωής όπως η δεύτερη. Τέλος, με την πνευματική συγγένεια καταλήγουμε στο του Αποστόλου Παύλου «...οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἑλλήν, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» ¹⁴⁸, αφού όλοι είμαστε μέλη του σώματος του Χριστού.

Θα ήταν όμως σφάλμα να υπονοηθεί ότι ο Ιησούς δεν εκτιμά τη φυσική συγγένεια επειδή προκρίνει την πνευματική. Στο *Λκ. 11,27-28* ο Ευαγγελιστής αφηγείται πως όταν μια γυναίκα, ενθουσιασμένη από την ομιλία του Ιησού, μακάρισε την Μητέρα Του, Εκείνος ενέκρινε μεν τον μακαρισμό αυτόν, δεν παρέλειψε όμως να τονίσει για πολλοστή φορά την αξία της τήρησης των θείων εντολών, αποδίδοντας τον ίδιο μακαρισμό σε όσους το πράττουν: «Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτόν ταῦτα ἐπάρασά τις γυνὴ φωνήν ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν αὐτῷ· Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας. αὐτὸς δὲ εἶπε· Μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν». Κατά τον ι. Χρυσόστομο, «εἰ μακαριστὸν ἐκεῖνο (η φυσική συγγένεια), πολλῶ μᾶλλον τοῦτο (η πνευματική συγγένεια), ὅσῳ καὶ κυριώτερον» ¹⁴⁹. «Ἡ ἀντίληψις αὕτη δεν υποβιβάζει ούτε την ύψιστην σημασία, ἢν κέκτηται διὰ την Παρθένον η φυσική μητρότης αὐτῆς, ούτε την ἔνεκα ταύτης θέσιν αὐτῆς εν τη Εκκλησία. Τουναντίον μάλιστα... αιτιολογεί την ουσιώδη μετά του Χριστοῦ κοινωνίαν αὐτῆς» ¹⁵⁰. Κατά τον Ζιγαβηνό, «οὐδὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἂν μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐποίουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ» ¹⁵¹. Ομοίως ο Θεοφύλακτος μεταξύ άλλων αναφέρει: «Ου γαρ αρνείται την κατά φύσιν συγγένειαν, αλλά προστίθησι και την κατ' αρετήν» ¹⁵². Τέλος, σύμφωνα με τον Ωριγένη, «προκριτέα ἢ κατὰ Θεὸν συγγένεια τῆς κατὰ σάρκα, αὕτη γὰρ καὶ προηγουμένη καὶ μένουσα» ¹⁵³. Δεν

¹⁴⁶ *Μρκ. 3, 33-34.*

¹⁴⁷ *Λκ. 8, 21.*

¹⁴⁸ *Γαλ. 3, 28.*

¹⁴⁹ Ιωάννου του Χρυσοστόμου, «Εἰς το κατά Ματθαῖον Ευαγγέλιον», Ομιλία ΜΔ', β', P.G. 57, 466.

¹⁵⁰ Σπουρλάκου-Ευτυχιάδου Αμαλίας, *Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητας* (Διατριβή επί διδακτορία), Αθήναι, 1990, σελ. 394-395.

¹⁵¹ Ευθυμίου Ζιγαβηνού, «Ερμηνεία εις τον Ματθαῖον», P.G.129, 393B.

¹⁵² Θεοφύλακτου, «Ερμηνεία εις τον Ματθαῖον», P.G.129, 393C.

¹⁵³ Catenae (Novum Testamentum), Catena in Matthaeum (catena integra) (e cod. Paris. Coislin. gr. 23). {4102.001}, line 18.

περιφρονείται λοιπόν από τον Ιησού η φυσική συγγένεια, αλλά αναδεικνύεται η πνευματική ως ανώτερη και παρουσιάζεται ως δυνατότητα όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, ενώπιον του Θεού δεν υφίσταται διαφοροποίηση μεταξύ των κατά φύση και των κατά πνεύμα συγγενών του Χριστού.

9. Οριοθέτηση σαρκικών και πνευματικών σχέσεων – Ενδοοικογενειακές διαμάχες.

Μέσα στις ομιλίες Του συχνά ο Ιησούς αναφέρεται προφητικά σε διαμάχες μεταξύ συγγενών που θα συμβούν εξαιτίας Του. Όπως απέδειξαν πολλά ιστορικά παραδείγματα, η χριστιανική ιδιότητα έγινε αφορμή ώστε να χωρισθούν οικογένειες και να στραφούν στενοί συγγενείς ο ένας εναντίον του άλλου, περιφρονώντας ακόμα και το φυσικό δεσμό της γονεϊκότητας. Ο Ιησούς προλέγει την ρήξη πολλών τέτοιων στενών δεσμών, αιτιολογώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη θέση Του περί ανωτερότητας της πνευματικής οικογένειας έναντι της κατά σάρκα, καθώς στην πρώτη περίπτωση υπάρχει μεταξύ των μελών το κοινό στοιχείο της πίστης και της τήρησης των εντολών του Θεού, κάτι που δεν είναι απαραίτητα υπαρκτό στη δεύτερη περίπτωση. Έτσι, διαβάζουμε στον Ματθαίο: *«Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ»*¹⁵⁴. Στον Μάρκο παρατηρούμε: *«Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς· καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται»*¹⁵⁵, στο δε Λουκά: *«...διαμερισθήσονται πατὴρ ἐπὶ υἱῶν καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί, μήτηρ ἐπὶ θυγατρὶ καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρὶ, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς»*¹⁵⁶. Τα παραπάνω λόγια αιτιολογούν απολύτως την πρόρρηση του δικαίου Συμεών, ο οποίος χαρακτήρισε τον Ιησού *«σημεῖον ἀντιλεγόμενον»*¹⁵⁷, καθώς οι περί του Χριστού διαμάχες επεκτείνονται ακόμα και μέσα στα πλαίσια των οικογενειών. Ουσιαστικά ο Κύριος θέτει σε όσους Τον ακολουθήσουν το δίλημμα επιλογής μεταξύ του Ιδίου και των αγαπημένων τους προσώπων με σκοπό να τονίσει την ανωτερότητα της πνευματικής συγγένειας. Αυτό το δίλημμα το διατυπώνει ακόμα πιο καθαρά και άμεσα στο παρακάτω εδάφιο: *«ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος...»*¹⁵⁸, οριοθετώντας έτσι την πνευματική συγγένεια, χάριν της οποίας ενδεχομένως να χρειαστούν θυσίες και η οποία οπωσδήποτε προηγείται της αντίστοιχης σαρκικής. Η ανωτερότητα της

¹⁵⁴ *Μτθ. 10, 34-35.*

¹⁵⁵ *Μρκ. 13, 12-13.*

¹⁵⁶ *Λκ. 12, 53.*

¹⁵⁷ *Λκ. 2, 34.*

¹⁵⁸ *Μτθ. 10, 37.*

πνευματικής συγγένειας επιφέρει θυσίες και διαμάχες. Ο Ιησούς διδάσκει πως δεν μπορεί να είναι μαθητής Του (άρα και πνευματικός συγγενής Του) όποιος προτιμά να ευαρεστηθεί στενά συγγενικά πρόσωπα και όχι να τηρήσει τις εντολές Του, σε περίπτωση που αυτά συγκρούονται.

Οι συγγενικές σχέσεις δεν πρέπει να λειτουργούν σε βάρος της πνευματικής προόδου του χριστιανού. Στη διδασκαλία του Ιησού η προτίμηση στην πνευματικότητα έναντι των οικογενειακών δεσμών προβάλλεται ως «ιδανικό» και «τελειότητα», καθώς αποτελεί θυσία προς χάριν του Δημιουργού. Ο Ιησούς διαβεβαιώνει πως «...οὐδείς ἐστίν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οἰκίας καὶ ἀδελφούς καὶ ἀδελφάς καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ τέκνα καὶ ἀγρούς, μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζῶν αἰώνιον»¹⁵⁹. Ομοίως στον Ματθαίο: «...καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίας, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζῶν αἰώνιον κληρονομήσει»¹⁶⁰ και στον Λουκά: «Ἐἴ τις ἔρχεται πρὸς με καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι»¹⁶¹, προβάλλοντας την πλήρη αυταπάρνηση ως οδό σωτηρίας.

Ὡς προς την ερμηνεία της αναφερθείσας θείας εντολής, οι Πατέρες είναι κατηγορηματικοί. «Ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐρμηνεύων τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου τὴν λέγουσαν Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος καὶ τὰ ἐξῆς, λέγει ὅτι πάντα κελεύων ἀφεῖναι κάτω, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν αὐτοῦ προτιμᾶν»¹⁶². Πιο εμφαντικά, ο ι. Χρυσόστομος τονίζει: «Ἐνθα μὲν γὰρ ἂν μηδὲν ἐμποδίζωσι, μηδὲ παρεγκόπτωσι τι τῶν κατὰ Θεὸν πραγμάτων οἱ γονεῖς, ἀναγκαῖον εἶκειν καὶ ὀφειλόμενον, καὶ τὸ μὴ τοῦτο ποιεῖν, κίνδυνος μέγας· ὅταν δὲ ἀκαίρως τι ζητῶσι καὶ ἐγκόπτωσι τι τῶν πνευματικῶν, οὐκ ἀσφαλὲς πείθεσθαι»¹⁶³.

Κατὰ τον Κύριλλο Αλεξανδρείας, η πρόκριση της θείας ἀγάπης ἐναντι της οικογενειακῆς ἀποτελεῖ θυσία ὅμοια με αὐτὴν που ἐκλήθη να τελέσει ο Αβραάμ: «ὅτι δὲ συγγενείας τῆς ἐπιγείου καὶ σαρκικῆς προτετίμηται τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ πολὺ δὴ κρείττων ἢ εἰς Χριστὸν ἀγάπη τέθειται, παρά γε τοῖς σεβομένοις αὐτὸν ἀληθῶς οὐκ ἀμφίλογον. καὶ ὁ μὲν μακάριος Αβραάμ τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας προσ-αγαγεῖν τῷ Θεῷ διεκελεύετο· οἱ δὲ τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην περιζωσάμενοι, οὐχ ἑτέρους προσ-αγαγεῖν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐκ-ελεύσθησαν· παραστήσατε γὰρ φησι τὰ σώματα ὑμῶν “θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν

¹⁵⁹ Μρκ. 10, 29-30.

¹⁶⁰ Μτθ. 19, 29.

¹⁶¹ Λκ. 14, 26.

¹⁶² Nikon Nigri Montis, Canonarium vel Typicon {3105.004} (A.D. 11-12) Chapter 8 section 19 line 11-15.

¹⁶³ Joannes Chrysostomus, In Joannem (homiliae 1-88), P.G.59, 130.

“λατρείαν ὑμῶν·”¹⁶⁴. Ο Θεός λοιπόν είναι το αδιαπραγμάτευτο κέντρο της ζωής του πιστού, υπερβαίνοντας ακόμη και τους δεσμούς της φύσης.

10. Ο Ιησούς και τα παιδιά.

Στα Ευαγγέλια του Μάρκου και του Ματθαίου διασώζεται ένα χαριτωμένο και τρυφερό περιστατικό με σημαντικές θεολογικές προεκτάσεις. Πρόκειται για την ευλογία μικρών παιδιών από τον Κύριο, τα οποία οδήγησαν προς Αυτόν (προφανώς) οι μητέρες τους. Ο Ιησούς επιδοκιμάζει την κίνηση αυτή και αγανακτεί έναντι των μαθητών Του, οι οποίοι προσπαθούσαν να τις εμποδίσουν θεωρώντας πως Τον ενοχλούσαν: «Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδιά, ἵνα ἄψηται αὐτῶν· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν. ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ἠγανάκτησε, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἄφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅς ἐάν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτά, τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ’ αὐτά, ἠύλογε αὐτά»¹⁶⁵.

Με παρόμοιο τρόπο αφηγείται το περιστατικό και ο Ματθαίος: «Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδιά, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξεται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄφετε τὰ παιδιά, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν»¹⁶⁶. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι καμία από τις δύο διηγήσεις δεν προσδιορίζει το φύλο των παιδιών, αλλά και οι δύο Ευαγγελιστές αρκούνται στην λέξη «παιδιά», αν και η ιουδαϊκή κοινωνία έδινε σαφές προβάδισμα στο αγόρι, ιδιαίτερος μετά την ηλικία των 13 ετών, οπότε και ξεκινούσε η προσωπική σχέση του παιδιού με το Νόμο.

Σε άλλη περίπτωση ο Ιησούς χρησιμοποιεί ένα μικρό παιδί¹⁶⁷ για να εξηγήσει τους μαθητές Του το μεγαλείο της ταπεινώσης. Ο Ματθαίος αναφέρει ότι «...προσηλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες, Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παιδίον ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστὶν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. καὶ ὅς ἐάν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐν ἐπι τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· ὅς δ’ ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὄνικος ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης»¹⁶⁸. Στο εδάφιο παρατηρεῖ

¹⁶⁴ Cyrillus Alexandrinus, Commentarii in Joannem. {4090.002} lin. 20-25.

¹⁶⁵ Μρκ. 10, 13-16.

¹⁶⁶ Μτθ. 19, 13-15.

¹⁶⁷ Κατά την εκκλησιαστική παράδοση, το παιδί αυτό ήταν ο μετέπειτα επίσκοπος Αντιοχείας Ιγνάτιος, ο επονομαζόμενος «Θεοφόρος». Την παράδοση αυτή αναφέρει ο Συμεών ο Μεταφραστής.

¹⁶⁸ Μτθ. 18, 1-6.

κανείς ότι ο Ιησούς όχι μόνο διδάσκει, αλλά ταυτίζει και τον Εαυτό Του με τα αδύναμα και υποτιμημένα μέλη της κοινωνίας, τα παιδιά, τα οποία ανυψώνει και προβάλλει ως πρότυπα λόγω της καθαρότητας της καρδιάς τους και της αγνότητας της σκέψης τους.

Ένα επίσης ενδιαφέρον περιστατικό που σχετίζεται με την παιδική ηλικία είναι η επιδοκιμασία του Ιησού στον αίνο που ανέπεμψαν μικρά παιδιά προς το Πρόσωπό Του, όταν βρίσκονταν στο ιερό της Ιερουσαλήμ και ενώ θεράπευε ασθενείς. Τα παιδιά επευφημούσαν τον Ιησού, την ίδια στιγμή που οι αρχιερείς και οι γραμματείς Τον αμφισβητούσαν. Η αθωότητα της ηλικίας τους επέτρεπε στα παιδιά να δουν το κεκρυμμένο μυστήριο, καθώς δέχονταν με απλότητα στην καρδιά τον Ιησού. Αντίθετα οι θρησκευτικοί ταγοί της εποχής εκείνης, τυφλωμένοι από την αλαζονεία και τον εγωισμό τους, αδυνατούσαν όχι μόνο να καταλάβουν ποιος είναι ο Ιησούς, αλλά και να δεχθούν τις ζητωκραυγές των παιδιών, εφόσον αυτές επιβεβαίωναν τις λανθασμένες περί Αυτού εκτιμήσεις τους και ενδεχομένως τους ήλεγχαν. Στον Ματθαίο λοιπόν διαβάζουμε: «...καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ἠγανάκτησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, Ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Ναί· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;»¹⁶⁹.

Μέσα από τις απλές αυτές διηγήσεις μπορεί κανείς να εξάγει σημαντικά συμπεράσματα. Ο Κύριος εστιάζει στην αθωότητα της παιδικής σκέψης και την φέρνει ως υπόδειγμα σε όλους μας. Απευθύνει πρόσκληση προς τα παιδιά να Τον πλησιάσουν, έμμεσα δε προς τους γονείς να καθοδηγήσουν τα παιδιά τους κοντά Του, με γνώμονα τη διδασκαλία Του. Τίθεται ευθέως από τον Ιησού ζήτημα της σωστής αγωγής των παιδιών και δη της πνευματικής αγωγής. Έτσι θέτει τους γονείς προ των ευθυνών τους ως προς την πνευματική πρόοδο των παιδιών τους. Ταυτόχρονα, η επιδοκιμασία Του στην κίνηση των μητέρων να τα πλησιάσουν κοντά Του τις καθιστά παραδείγματα προς μίμηση για κάθε γονέα καθώς αποκαλύπτει την εσωτερική κίνηση της ψυχής τους προς Αυτόν. Σύμφωνα με τη γνώμη του αγίου Νεκταρίου, Επισκόπου Πενταπόλεως, «ή προσαγωγή τῶν παιδιῶν ὑπὸ τῶν μητέρων μαρτυρεῖ τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸν Σωτῆρα τοῦ λαοῦ τοῦ βεβαιωθέντος ἐκ τῶν ἔργων καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπεστάλη»¹⁷⁰. Αναδεικνύεται έτσι ο μεγάλος ρόλος της μητέρας στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού και την πνευματική του άνοδο. Τα παραπάνω εδάφια λειτουργούν ως οδοδείκτες για τους γονείς ως προς την πνευματική ανατροφή των παιδιών, τα οποία μη έχοντας ίδια βούληση, στηρίζονται στην όποια πνευματικότητα των γονέων τους¹⁷¹.

¹⁶⁹ *Μτθ. 21, 14-16.*

¹⁷⁰ Αγ. Νεκταρίου, επισκ. Πενταπόλεως, *Ευαγγελική Ιστορία*, εκδ. Αγ. Νικόδημος, Αθήναι, σελ. 362-363.

¹⁷¹ Παναγιωτόπουλου Πέτρου, «Τα παιδιά και η εκκλησία» στο <https://www.pemptousia.gr/2013/06/ta-pedia-ke-i-ekklisia/> (ανάκτηση 17/1/2022). Επίσης βλ. Αγουρίδη Σάββα, «Νεολαίοι, νεαροί

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

1. Παραδείγματα μητρότητας στην Παράδοση της εκκλησίας

Κατά την πρωτοχριστιανική εποχή αλλά και σε όλη την μετέπειτα ιστορική διαδρομή της Χριστιανικής θρησκείας, η έννοια της μητρότητας αποτελεί μία από τις πλέον σημαντικές έννοιες υπό το πρίσμα δύο κατευθύνσεων: της λατρευτικής και της ηθικής. Έτσι, εξ αρχής συναντούμε έντονα την παρουσία της Θεοτόκου στην Οποία αποδίδεται τιμητική προσκύνηση ήδη στην λατρευτική ζωή της πρώτης Εκκλησίας λόγω της θείας μητρότητας Της. Η Μητέρα του Χριστού καθίσταται στην εκκλησιαστική συνείδηση «κατά χάριν» μητέρα όλων των πιστών, εμπνέοντας στους χριστιανούς έντονο το υϊκό συναίσθημα. Παράλληλα, η απεικόνιση της Θεομήτορος με έμφαση ακριβώς στην μητρική ιδιότητά Της αποτελεί θέμα της τέχνης από τα πρώτα κιόλας χριστιανικά χρόνια.

Πέραν των Ευαγγελίων, αναφορές στο μητρικό ιδεώδες συναντούμε και σε άλλα βιβλία της Καινής Διαθήκης. Ο Απόστολος των Εθνών Παύλος στην προς Γαλάτας Επιστολή του επισημαίνει την κατά σάρκα Γέννηση του Υιού του Θεού, η οποία στόχευε στην εξαγορά του ανθρώπου από το Νόμο και τη θέωσή του¹⁷². Απευθυνόμενος στη χριστιανική κοινότητα της Ρώμης, ο Παύλος αποδίδει με συγκινητικό ύφος τιμή σε χριστιανή γυναίκα αποκαλώντας την «μητέρα» του¹⁷³. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά του Παύλου σε δύο μητρικές φιγούρες, την μητέρα και τη γιαγιά του αποστόλου Τιμοθέου, με την οποία εξάιρεται η πίστη των γυναικών αυτών ως έμμεσο αίτιο και προπομπός της πίστης του ίδιου του Τιμοθέου: «...*υπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἣτις ἐνώκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι καὶ τῇ μητρὶ σου Εὐνίκη, πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί*»¹⁷⁴. Τέλος, ο Παύλος δεν παραλείπει να αναφερθεί και στην πνευματική διάσταση της μητρότητας, ονομάζοντας «μητέρα» όλων μας τη Βασιλεία του Θεού¹⁷⁵.

Η μητρική μορφή χρησιμοποιείται για να προβάλλει τους ιδιαίτερους συμβολισμούς της και στο τελευταίο βιβλίο της Καινής Διαθήκης, την Αποκάλυψη του Ιωάννη¹⁷⁶. Η εικόνα της εγκυμονούσας γυναίκας που γεννά και καταδιώκεται από το δράκοντα, αλλά εν τέλει σώζεται παρόλες τις δυσκολίες, προλέγει στον αναγνώστη τις ιστορικές περιπέτειες της Εκκλησίας του Χριστού, η οποία υποφέρει μεν,

ιεραπόστολοι στην ακολουθία του Ιησού, σύμφωνα με το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο», στο Σ. Αγουρίδη, «Οράματα και Πράγματα», εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1991, σ. 145-153.

¹⁷² Γαλ. 4, 4-5: «*ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν.*»

¹⁷³ Ρωμ. 16,13: «*ἀσπάσασθε Ροῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ.*»

¹⁷⁴ Β' Τιμ. 1, 5.

¹⁷⁵ Γαλ.4,26: «*ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν.*»

¹⁷⁶ Αποκ. 12, 1 κ.ε.

επιβιώνει δε. Για μια ακόμη φορά η Εκκλησία προβάλλεται ως η πνευματική μητέρα των χριστιανών, στην αγκάλη της οποίας αναγεννώμαστε εν Αγίω Πνεύματι.

Το μητρικό πρότυπο της Παναγίας ενέπνευσε (συνειδητά ή ασυνειδητά) αναρίθμητες χριστιανές μητέρες κάθε εποχής, που συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση του εκκλησιαστικού ήθους μέσω της αγωγής των παιδιών τους. Έτσι στην ιστορική πορεία της Εκκλησίας μπορούν να αναφερθούν μητέρες μαρτύρων, οι οποίες μέσα από την προσωπική τους τραγικότητα προέκριναν τη θεία αγάπη και προσέφεραν στην Εκκλησία «καρπὸν ἡδύτατον»¹⁷⁷, ικανό να στερεώσει τη νέα πίστη· μητέρες μεγάλων Ιεραρχών και διδασκάλων, οι οποίες με τη διδαχή και το προσωπικό τους παράδειγμα δημιούργησαν το κατάλληλο πνευματικό υπόβαθρο για την αγιοπνευματική εξέλιξη των παιδιών τους, επ' ωφελεία ολόκληρου του εκκλησιαστικού πληρώματος και τέλος, απλοϊκές γυναίκες, συχνά αγράμματες, οι οποίες στηριζόμενες στην πίστη των προγόνων τους, αποτέλεσαν το μέσο της μετάδοσης της φλόγας της πίστεως για τα παιδιά τους, πολλά εκ των οποίων υπηρέτησαν την Εκκλησία μέσα από τον μοναχισμό, την ιεραποστολή κ.λ.π.

Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι η μητρότητα ως βίωμα διαθέτει έναν έντονο δυναμισμό στην ορθόδοξη παράδοση. Είναι αρκετά σύνηθες να βρίσκουμε μία αγία μητέρα πίσω από μία αγιασμένη μορφή. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η αυταπάρνηση, κάτι που το συναντούμε και στο προφίλ της μητέρας που προβάλλει η Θεοτόκος. Η χριστιανή μητέρα¹⁷⁸ δεν αρκείται στην σωματική ανάπτυξη του παιδιού, αλλά ενδιαφέρεται παράλληλα και για την πνευματική του πρόοδο κι αυτό αναγνωρίζεται από την Εκκλησία ως στοιχείο αληθινής μητρικής στοργής και ενδιαφέροντος. Τα αποτελέσματα αυτού του ενδιαφέροντος στοιχειοθετούν τη χορεία πολλών αγίων μέχρι και σήμερα.

Πολλά είναι τα ιστορικά παραδείγματα που μπορούν να αναφερθούν προκειμένου να σκιαγραφηθεί το προφίλ της χριστιανής μητέρας, της οποίας κύριο μέλημα είναι η κατά Θεόν διαπαιδαγώγηση και πρόοδος του παιδιού της, θα αναφέρουμε όμως ενδεικτικά ορισμένα από αυτά. Ξεκινώντας από τα δύσκολα χρόνια των διωγμών, συναντά κανείς μητέρες που θανατώνονται μαζί με τα παιδιά τους ομολογώντας την πίστη τους στον Ιησού όπως π.χ. την μητέρα του ιερομάρτυρος Ελευθερίου, την μάρτυρα Ιουλίττα και τον μικρό της υιό Κήρυκο, την μάρτυρα Ιερουσαλήμ και τα τρία της παιδιά, την μάρτυρα Θεοδότη και τα τρία της παιδιά, την ομόνυμή της μάρτυρα και μητέρα των ιατρών Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού, αλλά και κάποιες ανώνυμες (π.χ. την εορτάζουσα στις 3 Ιανουαρίου και τελειωθείσα

¹⁷⁷ Βλ. απολυτίκιον Αγ. Σοφίας και των θυγατέρων αυτής: «Ὡς ἔλαια κατάκαρπος ἀνεβλάστησας ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Κυρίου, Σοφία μάρτυς σεμνή καὶ προσήγαγες Χριστῷ καρπὸν ἡδύτατον τοὺς τῆς νηδύος σου βλαστούς, δι' ἀγώνων εὐαγῶν, Ἀγάπην τε καὶ Ἑλπίδα σὺν τῇ θεόφρονι Πίστει· μεθ' ὧν δυσώπει ὑπὲρ πάντων ἡμῶν».

¹⁷⁸ Θα ήταν παράλειψη να μην προσθέταμε και το πρόσωπο της γιαγιάς, καθότι και εκείνη είχε (και έχει) τον ρόλο της μητέρας, ιδιαίτερα στις παλαιότερες κοινωνίες όπου κυριαρχούσε το μοτίβο της πατριαρχικής οικογένειας και κατ' ουσίαν συνοικούσαν σε ένα οίκημα τρεις διαφορετικές γενεές: γονεῖς, παιδιά, εγγόνια.

διά πυρός μαζί με τα δύο της παιδιά). Πολύ γνωστή και αγαπητή είναι η ρωμαία ευγενής Σοφία, η οποία στήριξε τις τρεις θυγατέρες της και αν και δεν μαρτύρησε η ίδια, θεωρείται ηθικά μεγαλομάρτυς, αφού υπέστη το εντονότερο από το σωματικό, ψυχικό μαρτύριο. Ομοίως και η μητέρα του μάρτυρος Καλλιοπίου. Το νέφος των μαρτύρων συνεχίζει να στολίζεται και στα μετέπειτα χρόνια με απλοϊκές γυναίκες να στηρίζουν τα παιδιά τους στη χριστιανική πίστη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μητέρα της νεομάρτυρος Ακυλίνας, η οποία αποτέλεσε το ηθικό στήριγμα της κόρης της πριν και κατά το μαρτύριο.

Στα χρόνια του θριάμβου του Χριστιανισμού και της ορθής πίστης, οπότε και αναδείχθηκαν μεγάλες Πατερικές μορφές της Εκκλησίας, θα συναντήσουμε και πάλι την συμβολή της χριστιανής μητέρας στην πρόοδο της εκκλησιαστικής ζωής. Η Εκκλησία οφείλει πολλά στις γυναίκες εκείνες που με τη διδαχή και το παράδειγμά τους ανέθρεψαν τους μεγάλους διδασκάλους της. Ο Μ. Βασίλειος ομολογεί: «ἐκ παιδός ἔλαβον ἔννοιαν περί Θεοῦ παρά τῆς μακαρίας μητρός μου καί τῆς μάμμης μου Μακρίνης, ταύτην ἀυξηθεῖσαν ἔσχον ἑμαυτῶ..... Τάς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν ἀρχάς ἐτελείωσα»¹⁷⁹. Αντίστοιχα πίσω από τον Θεολόγο Γρηγόριο βρίσκουμε την πιστή Νόννα· πίσω από τον ι. Χρυσόστομο την ενάρετη Ανθούσα και πίσω από τον ι. Αυγουστίνο την αγωνιώσα Μόνικα. Και αυτά είναι λίγα μόνο γνωστά παραδείγματα μέσα στην πληθώρα των αγνώστων, ανώνυμων γυναικών που ανέθρεψαν «ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου»¹⁸⁰ τα παιδιά τους.

Πάρα πολλά και τα παραδείγματα των απλοϊκών χριστιανών μητέρων, οι οποίες αναθρέφοντας τα παιδιά τους με πίστη και μεταδίδοντας σε αυτά εκκλησιαστικό φρόνημα, χάρισαν στην Εκκλησία πνευματικά αναστήματα αφορώντα τον μοναχισμό και την ιεραποστολή. Η πνευματική διακονία των μητέρων όμως θα γίνονταν σπουδαιότερη εάν συνδυάζονταν με την κοσμική μόρφωση του παιδιού, κάτι που υποστήριζε ένθερμα ο Άγιος Νεκτάριος, επίσκοπος Πενταπόλεως. Σύμφωνα με τον Άγιο, η μητέρα θέτει τη βάση της προσωπικότητας του παιδιού ήδη από τη βρεφική του ηλικία και το επηρεάζει αποφασιστικά είτε προς το αγαθό είτε προς το κακό. Συγκεκριμένα, ο μέγας Ιεράρχης γράφει: «Πρὸς τὴν ἡλικίαν ταύτην (τὴν βρεφικὴν) ἡ φύσις ἔταξε παιδαγωγοὺς τοὺς γονεῖς καὶ ἰδίως τὰς μητέρας, ταύτας ἄρα ἀναγκαῖον διὰ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο καθῆκον τοῦ παιδαγωγοῦ προσηκόντως νὰ ἐκπαιδεύωμεν καὶ ἐπιμελῶς νὰ ἀνατρέφωμεν, διότι αὗται θέλουσι χρησιμεύει τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις εἰκόνες καὶ ὑποδείγματα, ὧν ἐκμαγεῖα ἔσονται τὰ τέκνα... Ἡ μήτηρ διὰ τῆς ἐνδεδελεγοῦς μετὰ τοῦ παιδὸς συνδιατριβῆς καὶ τῆς συνεχοῦς ὑποδείξεως τῶν αὐτῶν παραστάσεων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἤθους τοῦ παιδὸς καὶ δίδωσι αὐτῇ πρώτη τὴν πρώτην ὄθησιν πρὸς τὸ ἀγαθόν... Ὁ παῖς ἐν τῷ μητρικῷ κόλπῳ ἀνατρέφόμενος, καὶ ἐν τῇ μητρικῇ ἀγκάλῃ θερμαινόμενος ἀρχίζει νὰ ἀγαπᾷ πρὶν ἢ καταμάθῃ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης καὶ ἀρχίζει νὰ ὑποτάσῃ τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον, πρὶν ἢ καταμάθῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, καὶ τὴν πρώτην δὲ

¹⁷⁹ Β. Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Ἡ γυναίκα σὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1992, σελ. 80.

¹⁸⁰ *Εφ. 6, 4.*

περι Θεοῦ ἔννοιαν μόνον ἢ μήτηρ εἶναι καταλληλότατη νὰ διεγείρῃ ἐν τῇ παιδικῇ καρδίᾳ... Αἱ μητέρες δύνανται διὰ τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἐπὶ τὰ τέκνα ἑαυτῶν κέκτηνται, νὰ διαπλάσωσιν αὐτὰ κατὰ ἴδιον χαρακτήρα, ὡς ὁ κεραμεὺς τὴν κέραμον κατὰ τὸ ἴδιον σχέδιον... Κατὰ ταῦτα αἱ μητέρες διὰ τε τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμὸν καὶ διὰ τὴν ἀσχέτως πρὸς τὴν ιδιότητα ταύτην ὑποκειμενικὴν αὐτῶν ἀξίαν ἀνάγκη ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας νὰ λαμβάνωσι τὴν πρέπουσαν αὐταῖς ἀνατροφὴν, εἶναι δὲ πρέπουσα εἰς αὐτάς ἀνατροφή ἢ ἀντικείμενον μορφώσεως ἔχουσα τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, διότι τὰ δύο ταῦτα εἰσὶ τὰ δύο κέντρα, περὶ ἃ περιστρέφεται ἢ τε διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν θάτερον ἀμεληθῇ, ἡ μόρφωσις ἀποβαίνει ἀτελής καὶ χωλὴ... Εἶναι δὲ οἰκεῖαι ἀλήθειαι, τοῦ μὲν νοῦ ἢ παιδεία, τῆς δὲ καρδίας ἢ θρησκεία, παιδείαν ἄρα καὶ θρησκείαν ἀνάγκη νὰ παρέχωμεν εἰς τὰ κοράσια ἡμῶν, ὅπως δυνηθῶσι καὶ ταῦτα νὰ μεταδώσωσιν αὐτὰ εἰς τὰ ἑαυτῶν τέκνα»¹⁸¹.

Ἐν κατακλείδι ἡ χριστιανικὴ ἱστορία ἔχει ἀναδείξει, μεταξύ ἄλλων, ποικίλων διακονιών, καὶ τὴ σιωπηλὴ μα σημαντικότετη διακονία τῆς μητρότητας. Μία διακονία που ἐστιάζει κυρίως στὴν σωστὴ ἀνατροφή τοῦ παιδιοῦ καὶ στὴν κατὰ Θεὸν διάπλαση τοῦ χαρακτήρα του. Δε θα ἦταν υπερβολὴ νὰ λέγαμε πως ἡ κατὰ Θεὸν ἀνατροφή βρίσκεται πίσω ἀπὸ τις μεγάλες μορφές τῆς Ἐκκλησίας κάθε ἐποχῆς. Κι αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν ἀξία ἀλλὰ καὶ τὴ διαχρονικότητα τῆς μητρικῆς διακονίας.¹⁸²

2. Οἱ σύγχρονες περὶ μητρότητας προκλήσεις καὶ ἡ ορθόδοξη θεολογία

Στις ἡμέρες μας τὸ ζήτημα τῆς μητρότητας ἀπασχολεῖ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ θεολογία ὄχι μόνον ἐπὶ ἱστορικῆς - ἠθικῆς βάσης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς βιοηθικῆς, δεδομένης τῆς αλματώδους προόδου τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς βιολογίας. Ἡ ἐπιστῆμη διαθέτει πλέον πολλὰ μέσα γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴ γυναῖκα νὰ ἀποκτήσῃ παιδί, ὅταν αὐτὸ καθίσταται δύσκολο με φυσικὸ τρόπο. Εἶναι ὅμως ἠθικὰ ἀποδεκτές ὅλες οἱ ἐφαρμογές τῆς ἐπιστήμης;

Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση (τ.έ. ἡ γονιμοποίηση τοῦ ωαρίου ἐκτός τοῦ μητρικοῦ σώματος καὶ ἡ ἐπιλογή ὀρισμένων ἐξ αὐτῶν με καταστροφή ἢ κατάψυξη τῶν υπολοίπων), ἡ παρένθετη μητρότητα (τ.έ. ἡ ὑπαρξὴ δύο -ταυτόχρονα- μητέρων, ἐκείνης που δίνει τὸ γενετικὸ υλικὸ καὶ ἐκείνης που φέρει σὲ πέρας τὴν κυοφορία)¹⁸³, οἱ τράπεζες γενετικοῦ υλικοῦ (ἡ ἀπρόσωπη δηλ. γονιμοποίηση) καὶ ἄλλες πρακτικές, δημιουργοῦν ἠθικὰ διλήμματα ἐναντι τῶν ὁποίων ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη.

¹⁸¹ Ἀγ. Νεκταρίου, Ἐπισκ. Πενταπόλεως, *Ἡ ἀγωγή τῶν παίδων καὶ αἱ μητέρες*, Ἱερός Σύνδεσμος, 1895, σελ. 175-178.

¹⁸² Ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ Παῦλος Εὐδοκίμου: «Ἡ γυναῖκα προπαντός ἄλλου κατέχει τὸ μητρικὸ αὐτὸ χάρισμα νὰ γεννά τὸν Χριστὸ σὺς ψυχές τῶν ἀνθρώπων», στὸ *Ἡ γυναῖκα καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου*, ὁπ.π., σελ. 328.

¹⁸³ Βλ. γιὰ τὸ θέμα βλ. τις πολὺ ἐνδιαφέρουσες εἰσηγήσεις τῆς Διεπιστημονικῆς Ἡμερίδας καὶ τὰ Πρακτικά τῆς με τίτλο: «Παρένθετη Μητρότητα. Ὁ ἠθικὸς προβληματισμὸς γιὰ τὴν μητέρα, τὸ παιδί καὶ τὴν οἰκογένεια», ἐπιμ. Βάντσος Μ., Κακλαμάνος Δ., Πεπές Ε., Θεσσαλονίκη, 2020, στὸ <https://ejournals.lib.auth.gr/kosmos/article/view/7784/7559> (ἀνάκτηση 10/1/2022).

Κι αυτό, διότι αν και η αρχική πρόθεση είναι αγαθή, τίθενται ορισμένα πνευματικά ζητήματα ως εμπόδιο τα οποία μπορεί να εξελιχθούν σε κοινωνιολογικά ερωτήματα. Ποια είναι η μητέρα ενός παιδιού που προέκυψε από παρένθετη εγκυμοσύνη επί παραδείγματι; Ποιες είναι οι ψυχολογικές επιπτώσεις στο παιδί αλλά και στις δύο γυναίκες που εμπλέκονται; Πόσο εύκολα μπορεί η επιθυμία για απόκτηση παιδιού να γίνει αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης από «ειδικούς»; Γενικά οι δισταγμοί της Εκκλησίας σχετίζονται με την προστασία του παιδιού αλλά και αυτού του ίδιου του ζεύγους μακροπρόθεσμα· ταυτόχρονα όμως αναγνωρίζεται η επιθυμία για απόκτηση παιδιού ως κάτι ιερό¹⁸⁴.

Ενδιαφέρουσα τυγχάνει η παρατήρηση του καθ. Βασ. Φανάρα: «η σφοδρή επιθυμία των άτεκνων για τεκνογονία αυξάνει τη ζήτηση της εργαστηριακής αναπαραγωγής και προκαλεί τη γενετική επιστήμη για την επίτευξή της με κάθε μέσο. Ωστόσο δεν λείπουν οι απόψεις από επιστήμονες που σημειώνουν ότι η στειρότητα δεν θα πρέπει πάντα να θεραπεύεται με κάθε τρόπο, καθώς αποτελεί ένα φαινόμενο που αντανακλά μερικές φορές γενετικές αδυναμίες που η φύση προσπαθεί να τις αποβάλλει. Μέ την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή μεταφέρουμε τις αδυναμίες αυτές στις επόμενες γενιές και αυξάνουμε τό λεγόμενο γενετικό φορτίο του ανθρώπου, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε πληθυσμιακή αποσταθεροποίηση και ανισορροπία»¹⁸⁵.

Η χριστιανική ηθική έχει ως σκοπό να αναδείξει τις βασικές αρχές της ορθόδοξης πίστης και του ορθόδοξου ήθους, καθώς και να αντιμετωπίσει τον κάθε άνθρωπο ως πρόσωπο και εικόνα του Θεού. Δεν αποτελεί μια δικανική ηθική, η οποία θα κρίνει με αυστηρό νομικό πνεύμα και ηθικούς κανόνες τις επιλογές και τις πράξεις του ανθρώπου. Στο πλαίσιο της βιοηθικής η ορθόδοξη θεολογική θέση ατενίζει τον άνθρωπο στην πραγματική του διάσταση, ως ελεύθερο, μοναδικό και ανεπανάληπτο πρόσωπο, ως εικόνα του Θεού. Η ανθρώπινη ζωή δεν αποτελεί ένα πρόβλημα που πρέπει επιτακτικά να επιλυθεί για την διαιώνιση του ανθρώπινου

¹⁸⁴ Για το θέμα υπάρχει και στην ελληνική ορθόδοξη βιβλιογραφία αρκετό υλικό. Βλ. Φανάρας Βασιλείος, *Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή, Ηθικοκοινωνική προσέγγιση*, εκδόσεις «Το Παλίμνηστον», Θεσσαλονίκη 2000. Φανάρα Βασιλείου, «Η τεχνητή αναπαραγωγή του ανθρώπου: Καταδίκη η αποδοχή;», στα Πρακτικά του 90ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Φιλοσοφίας, Κως Κάλυμνος 1997, «Φιλοσοφία και Ιατρική», εκδόσεις Ιωνία, Αθήνα 1998, σσ. 303-307, και το ίδιο στο περιοδικό Κοινωνικές Τομές, τεύχος 91, Ιανουάριος 1998, Αθήνα, σσ. 31-34. Φανάρας Βασιλείος, «Το πρόβλημα των δανεικών μητέρων (SURROGATE MOTHERS), (Με Αφορμή την προβολή της ταινίας THE BABY MAKER), Μια αδρή ψηλάφηση του προβλήματος», στο περιοδικό Κοινωνικές Τομές, τεύχος 74, Απρίλιος 1996, Αθήνα, σσ. 182-183. Φανάρα Βασιλείου, «Η θεώρηση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής υπό το πρίσμα ετεροδόξων χριστιανικών ομολογιών και άλλων μονοθεϊστικών θρησκειών», περιοδικό Θεολογία, τόμος 72, τεύχος 20, Αθήνα 2001, σσ. 663-682. Φανάρα Βασιλείου, «Βιοηθική Αναπαραγωγικών Τεχνικών. Προγεννητικός και προεμφυτευτικός έλεγχος» τον τόμο Προβληματισμοί στα θέματα Βιοηθικής, Θεολογικό Σεμινάριο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, Λευκωσία 2009, σσ. 131-138.

¹⁸⁵ Φανάρα Βασιλείου, *Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή, Ηθικοκοινωνική προσέγγιση*, εκδόσεις «Το Παλίμνηστον», Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 108.

είδους, αλλά ένα μυστήριο που πρέπει ο άνθρωπος ως προσωπική ύπαρξη να βιώσει, ως πορεία προς την εσχατολογική προοπτική του¹⁸⁶.

Με δεδομένο ότι η ζωή ενός παιδιού (άρα και η ανατροφή του) ξεκινά από την σύλληψή του, η περίοδος της εγκυμοσύνης αποτελεί την πρωταρχική φάση της διαπαιδαγώγησης¹⁸⁷. Γι αυτό και η Εκκλησία αντιμετωπίζει το έμβρυο ως έμψυχο όν, ως ένα πλάσμα ξεχωριστό από την μητέρα, που έχει αναφαίρετα δικαιώματα. Η ζωή του εμβρύου είναι ιερή και δεν αρμόζει να την αντιμετωπίζει κανείς με μικρότητες και εγωϊσμό. Κάθε επιστημονική ενέργεια που υποβαθμίζει την ιερότητα της ζωής του εμβρύου, αναιρεί τον λόγο ύπαρξής της και προσβάλλει την μητρότητα.

¹⁸⁶ Χατζηστυλιανού Ευστρατίου, *Η αναζήτηση της ιερότητας κατά την έρευνα και την επιστημονική αναζήτηση στην παρεμβατική γονιμοποίηση*, Διπλωματική Εργασία, Ε.Α.Π., Πάτρα, 2014, σελ. 109 στο <file:///C:/Users/GEORGE/Downloads/%CE%A7%CE%91%CE%A4%CE%96%CE%97%CE%A3%CE%A4%CE%A5%CE%9B%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A5%20%20master%20%20%CE%95%CE%91%CE%A0%20%CE%A3%CE%95%CE%A0%20%202014.pdf>(ανάκτηση 10.1.2022)

¹⁸⁷ Η επιστήμη έχει αποδείξει την σύνδεση της καλής ψυχολογίας της μητέρας με την καλή κατάσταση του παιδιού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ζήτημα της μητρότητας ως μέγιστο κοινωνικό θέμα με πολλές προεκτάσεις απασχόλησε και απασχολεί όλες τις κοινωνίες. Στην αρχαιότητα, όπου η θέση της γυναίκας ήταν σαφώς υποβαθμισμένη, η μητρότητα αποτελούσε τον ουσιαστικό προορισμό κάθε γυναίκας. Στον αρχαίο Ισραήλ η μητρότητα συνδέθηκε με την επαγγελία του Θεού για την έλευση του Μεσσία, γι' αυτό και η ατεκνία θεωρούνταν ντροπιαστική κατάσταση. Στη χριστιανική διδασκαλία η φυσική λειτουργία της μητρότητας υπηρέτησε τα μέγιστα το σχέδιο της σωτηρίας του ανθρώπου, καθώς διά της Παρθένου Μαρίας εκπληρώθηκε η υπόσχεση του Θεού και ο Υιός Του παίρνει και την ανθρώπινη φύση γεννώμενος άνθρωπος. Επιπλέον, η μητρότητα αναδεικνύει τη γυναίκα ως «συνδημιουργό» του Θεού, αναβιβάζοντάς την σε πολύ τιμητική θέση. Επιπλέον, διακρίνουμε την ευρύτερη έννοια της πνευματικής μητρότητας, που αποδίδεται στην Εκκλησία, καθώς κάθε βαπτισμένος χριστιανός αποτελεί πνευματικό παιδί της.

Από την μελέτη των ευαγγελικών διηγήσεων καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το χάρισμα της μητρότητας αποβαίνει θετικό ή αρνητικό αναλόγως προς την αξιοποίησή του. Αν και χρησιμοποιήθηκε από τη θεία Πρόνοια για την σωτηρία του ανθρώπινου γένους, την ανάδειξη της Θεότητας του Ιησού (π.χ. ομολογία της Ελισάβετ) αλλά και την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών του Ενανθρωπήσαντος Λόγου, συχνά η έλλειψη πνευματικών βάσεων εκ μέρους της μητέρας ζημιώνει το παιδί. Έτσι, συναντούμε περιπτώσεις μητέρων που κατέστρεψαν τα παιδιά τους και άλλες που τα έσωσαν πνευματικά ή σωματικά. Σε κάθε περίπτωση ο Ιησούς είτε επιβραβεύει την ορθή συμπεριφορά είτε επιπλήττει την λανθασμένη μητρική συμπεριφορά.

Η γνώση περί της ορθής αξιοποίησης του μητρικού ιδεώδους, καθώς και το μητρικό πρότυπο της Θεοτόκου, συνετέλεσαν ώστε να δημιουργηθεί εντός της Εκκλησίας μία νέα ηθική, στην οποία η μητέρα δεν είναι απλώς «η γεννήσασα» και εκείνη που φροντίζει το παιδί, αλλά ο πρώτος και σημαντικότερος οδηγός της πνευματικής ζωής του παιδιού και ο κύριος διαμορφωτής της προσωπικότητάς του. Η ιστορία της Εκκλησίας είναι γεμάτη από παραδείγματα αγίων μητέρων, γνωστών και αφανών, η πνευματική εργασία των οποίων αποκαλύφθηκε μέσω των παιδιών τους. Από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια μέχρι και τις ημέρες μας, η χριστιανή μητέρα έχει την ευθύνη και την αποστολή να τροφοδοτεί την Εκκλησία με νέα πιστά μέλη. Είναι αξιοθαύμαστο ότι συχνά η πνευματική αυτή εργασία γίνεται εν αγνοία της ίδιας της μητέρας, καθώς η δική της πίστη και το δικό της προσωπικό παράδειγμα είναι αρκετά για να διδάξουν το παιδί και να του μεταλαμπαδεύσουν τη θερμότητα της πίστης. Εάν γίνει αντιληπτό από τις ίδιες τις χριστιανές μητέρες πόση μεγάλη επίδραση έχουν στην προσωπικότητα και την πνευματικότητα των παιδιών τους και εργαστούν προς αυτήν την κατεύθυνση, τα αποτελέσματα του έργου τους θα γίνουν άμεσα εμφανή στην κοινωνία η οποία θα αναγκαστεί να παραδεχθεί (σαν άλλος Λιβάνιος): «οἷαί εἰσι

παρά τοῖς χριστιανοῖς γυναῖκες!»¹⁸⁸, αναγνωρίζοντας ἔτσι ὅτι πίσω ἀπό κάθε ἀγαθή και ωφέλιμη για την κοινωνία κίνηση, κρύβεται ἡ ὀρθά βιούμενη μητρότητα.

¹⁸⁸ Ἀγ. Νεκταρίου, Ἐπισκ. Πενταπόλεως, *Ἡ ἀγωγή των παιδων και αι μητέρες. Ἱερός Σύνδεσμος*, 1895, σελ. 182. Ὁ Λιβάνιος ἦταν ὁ ἐθνικός διδάσκαλος του ἱ. Χρυσοστόμου, στον οποίο ὁ Ἅγιος σπούδασε σε νεαρή ηλικία. Ἡ φράση ἀποδίδεται σε αὐτόν, ὁ οποίος την ἀναφώνησε ὅταν ἀντιλήφθηκε τον στέρεο χαρακτήρα που εἶχε σφυρηλατηθεῖ ἀπό την μητέρα του Ἀνθούσα ἐπὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Καινή Διαθήκη, Nestle E. – Alandk, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart, 1988.

΄Απαντα Αγίων Πατέρων, εκδ. "Ωφέλιμου Βιβλίου", Αθήνα, 1973-1979.

Migne J.P., *Patrologiae Graecae Cursus Completus*, 1857, τόμοι 37, 56, 57, 59, 76, 90, 94 και 129.

Ιώσηπου Φλάβιου, *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*, βιβλίο ΙΗ΄, εκδ. Κάκτος (΄Απαντα, τόμ. 14ος), Αθήνα, 1998.

Αγ. Νικοδήμου του Αγιορείτου, *Αόρατος Πόλεμος*, εκδ. Φως, Αθήνα, 2007.

Ταμείον Καίνης Διαθήκης, εκδ. Αστήρ, Αθήναι, 1990.

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγουρίδη Σάββα, *Μύθος-Ιστορία-Θεολογία. Ανάλυση περικοπών από τα κεφ. 1-11 της Γενέσεως*, Αθήνα 1988.

Αγουρίδη Σάββα κ.α. (μετφρ.), *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1980.

Αγουρίδη Σάββα, «Νεολαίοι, νεαροί ιεραπόστολοι στην ακολουθία του Ιησού, σύμφωνα με το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο», στο Σ. Αγουρίδη, *Οράματα και Πράγματα*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1991.

Αγουρίδη Σάββα, *Οράματα και Πράγματα*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1991

Αθανασοπούλου-Κυπρίου Σ. & Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ε., *Εκεί Συμβαίνω. Έμφυλα Θεολογικά Δοκίμια*, εκδ.Αρμός, Αθήνα, 2012

Behr-Sigel, Elisabeth, *Το λειτούργημα της Γυναίκας στην εκκλησία*, (μετφρ. Καίτη Χιωτέλη), εκδ. Γραφείον Καλού Τύπου, Αθήνα, χ.χ.

Γιούλτση Ευτυχίας, *Η Παναγία Πρότυπο Πνευματικής Τελειώσεως*, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2001

Costena Cristina Rogobete, *Η εορτή του Ευαγγελισμού στο Χριστιανικό εορτολόγιο*, (διδ. Διατριβή), Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2009

Crouzel H., *La theologie mariale d' Origene*, εκδ. S.C., 1962, τόμ. 87.

Djurdjiev Iv, *Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία κατά τον Άγιο Νεκτάριο* (Μεταπτυχιακή εργασία τμ. Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη, 2010.

Ευδοκίμων Παύλου, *Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2010

Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία, εκδ. Αθα. Μαρτίνου, Αθήναι, 1963.

Καϊμάκη Δημητρίου, *Οι Θεσμοί της Παλαιάς Διαθήκης. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*, εκδ. Simbo, Θεσσαλονίκη, 1995

Καλογεροπούλου-Μεταλληνού Β., *Η γυναίκα στην καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1992.

Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η Ορθόδοξη ερμηνεία της Αγίας Γραφής είναι παραδοσιακή ή σύγχρονη; Με αναφορά στο θέμα της κοινωνίας ανδρός και γυναικός», *Καθ' Οδόν* 4 (1993) 91-99.

Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η Θεοτόκος στα Συνοπτικά Ευαγγέλια» στο του ίδιου *Βιβλικές Μελέτες*, εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, σελ. 28-53

Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, «Οι γυναίκες στο Ιεραποστολικό έργο των πρώτων κοινοτήτων», *Δελτίο Βιβλικών Μελετών* 24 (2006), σελ.123-136.

Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Ελένης, «Γυναίκα, Γάμος, γονιμότητα. Η μαρτυρία της Καινής Διαθήκης σε συνάρτηση με αντιλήψεις και στερεότυπα του Ιουδαϊσμού», *Σύναξη* 142 (2017), σελ. 5-14

Κουνάβη, Γ., *Παναγία και Εκκλησία κατά τους αγίους Πατέρες*, Αθήνα, Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού, 1986.

Λαγγή Ματθαίου, *Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήναι, 1988.

Lampe G.W.H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, 1961.

Ματσούκας, Ν. «Η Εύα της θεολογίας και η γυναίκα της ιστορίας», *Σύναξη* 36,1990, σελ. 5-16.

Αγ.Νεκταρίου, επισκ. Πενταπόλεως, *Ευαγγελική Ιστορία*, εκδ. Άγ. Νικόδημος, Αθήναι.

Αγ. Νεκταρίου, Επισκ. Πενταπόλεως, *Η αγωγή των παιδων και αι μητέρες*, Ιερός Σύνδεσμος, 1895.

Πασσάκου Δημητρίου, «Καθαρό και Ακάθαρτο στην Καινή Διαθήκη-Συνέπειες για την εκκλησιαστική και ποιμαντική πράξη» στο Καλαϊτζίδης Π. & Ντόντος Ν., *Φύλο και Θρησκεία. Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήναι 2004, σελ. 353-374

Πουϊκλή Θ., *Η γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα*, (Μεταπτυχιακή εργασία), Θεσσαλονίκη, 2008.

Πινακούλα Χρήστου. (επιμ.), *Η Γυναίκα στη Βίβλο*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα, 2020

Σπουρλάκου-Ευτυχιάδου Αμαλίας, *Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητας* (Διατριβή επί διδακτορία), Αθήναι, 1990.

Σταμούλη Χρυσοστόμου, *Θεοτόκος και Ορθόδοξο Δόγμα. Σπουδή στη διδασκαλία του Αγ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, εκδ. το Παλίμψηστον, Θεσσαλονίκη 2003.

Φανάρα Βασιλείου, *Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή, Ηθικοκοινωνική προσέγγιση*, εκδόσεις «Το Παλίμψηστον», Θεσσαλονίκη 2000.

Φανάρα Βασιλείου, «Η τεχνητή αναπαραγωγή του ανθρώπου: Καταδίκη η αποδοχή;», στα Πρακτικά του 9ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Φιλοσοφίας, Κως Κάλυμνος 1997, «Φιλοσοφία και Ιατρική», εκδόσεις Ιωνία, Αθήνα 1998, σσ. 303-307, και το ίδιο στο περιοδικό Κοινωνικές Τομές, τεύχος 91, Ιανουάριος 1998, Αθήνα, σσ. 31-34.

Φανάρα Βασιλείου, «Το πρόβλημα των δανεικών μητέρων (SURROGATE MOTHERS), (Με Αφορμή την προβολή της ταινίας THE BABY MAKER), Μια αδρή ψηλάφηση του προβλήματος», στο περιοδικό Κοινωνικές Τομές, τεύχος 74, Απρίλιος 1996, Αθήνα, σσ. 182-183.

Φανάρα Βασιλείου, «Η θεώρηση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής υπό το πρίσμα ετεροδόξων χριστιανικών ομολογιών και άλλων μονοθεϊστικών θρησκειών», περιοδικό Θεολογία, τόμος 72, τεύχος 20, Αθήνα 2001, σσ. 663-682.

Φανάρα Βασιλείου, «Βιοηθική Αναπαραγωγικών Τεχνικών. Προγεννητικός και προεμφυτευτικός έλεγχος» τον τόμο Προβληματισμοί στα θέματα Βιοηθικής, Θεολογικό Σεμινάριο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, Λευκωσία 2009, σσ. 131-138.

Χατζηδημητρίου Ελένης, *Η γυναίκα και η μητρότητα στην ύστερη αρχαιότητα με άξονα το έργο του Ιω. του Χρυσοστόμου* (Διδακτορική διατριβή), Βόλος, 2011.

Ware Κάλλιστου, Μητροπολίτης Διοκλείας, *Το έσχατο Μυστήριο. Κείμενα για την Υπεραγία Θεοτόκο*, εκδ. Εν πλω, Αθήνα, 2016

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

«Οι 20 πιο σημαντικοί Αιγύπτιοι Θεοί», <https://el.thpanorama.com/articles/cultura-general/las-20-diosas-egipcias-ms-destacadas-nombres-mitolgicos.html> (ανάκτηση 10/1/2022)

«Θεότητες της Αιγυπτιακής Μυθολογίας» https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1:%CE%98%CE%B5%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%BC%CF%85%CE%B8%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82 (ανάκτηση 10/1/2022)

Βάντσος Μ., Κακλαμάνος Δ., Πεπές Ε., (επιμ.), «Παρένθετη Μητρότητα. Ο Ηθικός προβληματισμός για την μητέρα, το παιδί και την οικογένεια», *Περιοδικό Κόσμος*, Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη, 2020, στο <https://ejournals.lib.auth.gr/kosmos/article/view/7784/7559>

Καραβιδόπουλου Ιωάννη, «Η ‘μεταμοντέρνα’ γέννηση του Ιησού», στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/h-metamonterna-gennisi-toy-iisoy/> (ανάκτηση 20/1/2022)

Καραβιδόπουλου Ιωάννη. «Η πίστη και η επιμονή της Χαναναίας γυναίκας για λίγα ψίχουλα αγάπης», στο <https://orthodoxia.info/news/%CE%B7-%CF%80%CE%AF%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1/> (ανάκτηση 3/1/2022)

Κρικρή Πλάτωνα, «Η Εκκλησιαστική αντίληψη για τη γυναίκα στην Αγ. Γραφή», Ειδική Συνοδική Επιτροπή Γυναικείων Θεμάτων, (Κανονισμός 153/2002) στο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/woman/woman_grafes.html (ανάκτηση 20.10.2021)

Οικονομοπούλου Αλεξάνδρα, «Η μαιευτική και η γυναικολογία στην Αρχαία Ελλάδα» στο <https://eclass.teiwm.gr/modules/document/file.php/MAIA158/%CE%9C%CE%91%CE%99%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%93%CE%A5%CE%9D%CE%91%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%20%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D%20%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%91%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%94%CE%91.pdf> (ανάκτηση 10/1/2022)

Παναγιωτόπουλου Πέτρου, «Τα παιδιά και η εκκλησία» στο <https://www.pemptousia.gr/2013/06/ta-pedia-ke-i-ekklisia/> (ανάκτηση 17/1/2022)

Φούντα Ιερ. (μακ. Μητροπολίτη Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως), «Συζυγία και τεκνογονία κατά την Αγ. Γραφή και τους Πατέρες της Εκκλησίας» στο <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/family/9.pdf> (ανάκτηση 12.11.2021)

Χατζηστυλιανού Ευστρατίου, Η αναζήτηση της ιερότητας κατά την έρευνα και την επιστημονική αναζήτηση στην παρεμβατική γονιμοποίηση, Διπλωματική Εργασία, Ε.Α.Π., Πάτρα, 2014, σελ. 109 στο <file:///C:/Users/GEORGE/Downloads/%CE%A7%CE%91%CE%A4%CE%96%CE%97%CE%A3%CE%A4%CE%A5%CE%9B%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A5%20%20master%20%20%CE%95%CE%91%CE%A0%20%CE%A3%CE%95%CE%A0%20%202014.pdf> (ανάκτηση 10.1.2022)

